

Küba, Castro ve Sosyalizm

Mike Gonzalez

YAYINLARI

Uluslararası Yayıncılık Ltd. Şti.
Z Yayınları

İstiklal caddesi, Deva Çıkmazı, 7/6
Beyoğlu - İstanbul

Küba, Castro ve sosyalizm

Özgün adı: Can Castro survive?
International Socialism dergisinin
Eylül 1992 tarihli 56. sayısından çevrilmiştir.

Türkçe birinci baskı: Kasım 1994
ISBN 975 7972 08 8
© Bütün Türkçe yayın hakları
Uluslararası Yayıncılık Limited Şirketi'ne aittir.

Çeviren: **Betül Genç**
Kapak: **Hasan Basri Karabay**

Dizgi: Uluslararası Yayıncılık (Garamond 10)
Baskı: Yön Matbaacılık
Kapak baskı: Yön Matbaacılık
Cilt: Umut Mücellithanesi

Yıllarca bir kenarda unutulduktan sonra Küba tekrar ilgi odağı haline geldi. Özellikle Amerika'da, sağcı ideologlar ellerini oğuşturarak Fidel Castro'nun sonunun gelmesini bekliyorlar. Soldaki kimileri içinse Castro'nun ayakta kalması, tek bir ülkenin sınırları içinde başarı ile kurulabilecek bir sosyalizm kavramı açısından son umut. Doğu Avrupa rejimlerinin çöküşü dünya ekonomisinin 20. yüzyılın son on yılında ulaşmış olduğu entegrasyon düzeyini ortaya koyarken, zayıf bir ada ekonomisinin savunulmasına dayanan global bir toplumsal değişim teorisinin dayanaksızlığı ortada. Daha da üzücü olanı, 1959 devriminden 30 yıl sonra Küba'nın hala kuşatma altında olduğu ve kendi ekonomik zayıflığının esiri olduğu gerçeğinin inatla reddedilmesi ve sosyalizmin savunusunun bu inkarcılığın üzerine kurulmaya çalışılması.

Serbest piyasa ekonomisi Doğu Avrupa, Rusya ve ötesine kaos ve yıkım getirirken, Küba, piyasanın global düzeyde uygulanmasına karşı direnen az sayıda bölgeden biri gibi görünüyor. Castro hükümeti serbest piyasanın uygulanmasına izin vermeyeceğini tekrar tekrar vurgularken Küba Komünist Partisi'nin son kongresi (Ekim 1991'de) çok partili demokrasiyi ısrarlı bir şekilde mahkum etti. Öte yandan Küba'yı 1992'de bir turist cenneti olarak öneren abartılı yazılar dış ticaret ve dövize ne kadar ihtiyaç duyulduğunu açıkça gösteriyordu.[1] Piyasa taraftarları bu çelişkiye işaret ederek Küba'nın piyasanın tamamen benimsenmesi ve burjuva demokrasisinin uygulanmaya başlanması konularında Doğu Avrupa'nın izinden gitmesinin artık an meselesi olduğunu öne sürüyorlar. Seçimler yaklaştıkça ABD'li sağcıların, inatçı Küba rejimi hakkındaki tahammülsüzlüğü artıyor. Kuzey Amerika'daki muhafazakarlar arasında cumhurbaşkanı adaylarının güvenilirliklerinin denek taşı Küba'daki değişim sürecini hızlandırmak konusundaki kararlılıkları olabilir.

ABD solu ise aynı kıstası tersten kullanıyor. Ancak, düşmanının düşmanı dostumdur ilkesi, yıllardır Doğu Avrupa diktatörlüklerinin sosyalist ülkeler olarak savunulmasının sonuçlarından da görülebileceği gibi, tehlikeli ölçüde basit bir yaklaşım. Küba maddi olarak bu rejimlerden farklı mı? Sosyalist dönüşümün alternatif bir yolunu temsil ediyor mu? Küba'nın devrim sonrası tarihi sosyalistler için, demokrasi ve katılımcılığın gerçekleştirildiği farklı bir örnek oluşturuyor mu? Okuyacağınız analiz, bu sorulara ancak olumsuz bir yanıt vermenin mümkün olduğunu gösteriyor. O halde eskiden stalinist rejimlerin bayraktarlığını yapanlar ile Troçki'nin sürekli devrim teorisinin sabık sözcülerini, Küba'nın eleştirel olmayan acil savunması için düzenlenen bir kampanyada bir araya getiren nedir?

Küba, 1959'dan bu yana ABD saldırganlığına karşı başarılı bir şekilde direnilenebileceğini gösteren bir simge oldu ve hala da bu önemini koruyor. Muhafazakar anti-Castro lobisi işgal lafları mırıldanırken, Bush Küba'yı, arka bahçesinde evcilleştirilmiş ve itaatkar bir devletler şebekesi yaratmanın önündeki tek engel olarak görüyor. Granada, Nikaragua ve Panama'nın ardından Castro'nun devrilmesi Washington'da ABD emperyalizminin çok ihtiyaç duyduğu bir zafer olarak kutlanacaktır. Latin Amerika'da da böylesi bir olay emperyalist bir zafer olarak algılanacaktır. Bu nedenle, sosyalistler emperyalizmin zaferine karşı tereddütsüzce harekete geçecekler, insan hakları ve piyasa demokrasisi söyleminin altındaki gerçek amaçları teşhir edeceklerdir.

Stalinist rejimlerin devrilmesi, işçi sınıfının kendi mücadelesi ile kurtuluşu ve aşağıdan sosyalizm ilkeleri üstünde duran devrimci geleneğe yeniden sahip çıkmak için bir fırsat yarattı. Bazı rejimleri bu geleneğin ilkelerine dayanan dikkatli bir analizden muaf tutmak yanlıştır. Ne var ki, birçok kişi Küba için tam da bunu yapmamız gerektiğini savunuyor.

Bizim çıkış noktamız, Küba'nın stalinizm sonrası dünyada yeni bir başlangıç noktası olabilecek, temelden farklı bir fikir veya pratiği temsil etmediğidir. Tam tersine, Castro yönetiminde Küba, son iki yıldır teşhir olan fikir ve stratejilere meydan okumadı, bunların savunucusu oldu. Halkın katlandığı fedakarlıklar, herşeyin acil hedef olan ekonomik olarak ayakta kalma hedefine bağımlı hale getirilmesi, dev-

let ile kitleler arasında derinleşen çelişkiler yarattı. Emperyalizmin bu çelişkileri kullanmak için her yolu deniyor olması bizim sözkonusu çelişkileri sosyalizmin perspektifinden anlama ve açıklama ihtiyacımızı ortadan kaldırmıyor. Emperyalizm ile Küba arasındaki çelişki, Brecht'in parodisinde geçen, muhalif bir halkla karşı karşıya olan hükümet "halkı dağıtıp yerine yeni bir halk seçmelidir" şeklindeki gülünç sonuca varmamıza neden olamaz. "Kandırılmış" halkına karşı ve halk farkına bile varmadan Küba devletinin sosyalizmi savunduğu şeklinde bir iddia, işçi iktidarı ve demokrasisini içermeyen, sadece sermaye birikiminin ihtiyaçlarına cevap veren bir sosyalizm anlayışına, diğer bir deyişle stalinizme yeni bir kılıf bulmak anlamına gelir.

Emperyalizmin Küba'ya karşı zafer kazanması bir felaket olur. Ancak devrimcilerin bu kritik yolayrımında, sınıf mücadelesi tarihinin dürüst bir muhasebesini özel durumlar için askıya alması veya toplumun sınıf niteliği hakkındaki marksist analizi bir kenara bırakması da aynı ölçüde trajik olur. Küba son otuz yılda emperyalizmin fiziksel saldırılarına karşı başarıyla direndi, ancak kapitalist sistemin önceliklerinin dayatılmasına karşı direnemedi. Küba devleti kendine düşman olan dünya kapitalizmine karşı ulusal olarak ayakta kalma stratejisi izledi. Bu ulusal yaşam savaşının bedelini ise Küba işçi sınıfı ödedi. Önümüzdeki dönemde Küba'lı işçilerden daha da yüksek oranlarda sömürüyü kabullenmesi istenecek ve bu sömürü devlet tarafından örgütlenecek. Dolayısıyla sosyalistlerin, kapitalizmin önceliklerinin daha insani veya daha gayri insani yöntemlerle uygulanabileceği tartışmasından öte, sosyalizmin tamamen farklı önceliklerinin Küba işçi sınıfının tarihsel gündeminde olduğunu savunması şimdi her zamankinden daha önemli...

Devrimin kökenleri

Küba, Latin Amerika'da bağımsızlığına en son kavuşan İspanyol sömürgesiydi; 1898'de üç yıllık bir savaştan sonra bağımsızlığını kazandı. Ancak özgürlük dönemi uzun sürmedi, çünkü aynı dönemde ABD bölgede yayılıyordu. Küba, Kuzey Amerika açısından - stratejik ve ekonomik olarak - önemli bir role sahipti. Karayipler ve Orta Amerika'daki askeri üsler zincirindeki halkalardan birisi olması bek-

leniyordu. Böylece, yeni emperyalistler güneydeki çıkar alanlarını kontrol edebileceklerdi. Ayrıca, Amerikan sermayesinin Küba'da yatırımları vardı.[2] ABD sıkça kullanılan sahte bir gerekçe ile, kendi vatandaşlarının tehlikede olduğunu iddia ederek bağımsızlığını yeni kazanmış olan ülkeyi işgal etti. Savaş gemileri adaya, gelişmekte olan şeker sanayinde yatırımları bulunan kapitalistleri ve toprak sahiplerini korumak için gönderildi. 1902'ye gelindiğinde ABD, merkez bankasını, gümrükleri, polisi ve devlet başkanlığını kontrol ediyordu. Ayrıca, vatandaşlarının çıkarları tehlikeye düştüğünde ABD'ye Küba'nın içişlerine karışabilme hakkı veren bir madde (Platt maddesi) Küba anayasasına konulmuştu.

Dolayısıyla, Küba ne bir politik bağımsızlık süreci yaşayabildi, ne de ekonomik gelişme olanağı buldu. ABD'nin çıkarları uyarınca, işgali izleyen onyıllarda gelen yatırımların çoğu şekere aktı ve şeker sanayi o zamandan bu yana ekonomiye egemen olan sektör haline geldi. 1900 ve 1920 arasında ABD'nin şekere yatırımı 80 milyon dolardan 1.525.900.000 dolara çıktı. Şeker üretimi aynı tarihler arasında 309.000'den 5.437.000 tona çıktı.[3] Üretimin ölçeği dışında dikkat çekici bir diğer şey de, üretimin gerçekleştiği toprakların çoğunun doğrudan Kuzey Amerikalılara ait olmasıydı. 1926'da şeker üretiminin %63'ü ABD'nin elindeydi. Küba'daki kır kapitalisti sınıf bu tarihe kadar Kuzey Amerika ekonomisine entegre olmuştu. Bu sınıfın manevra alanı, Milyonların Dansı adı verilen olaylarla beraber ortadan kalkmıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin şeker tüketimi sürekli artmış ve Camaguey ve Oriente bölgelerinde talebe cevap vermek üzere yeni fabrikalar açılmıştı. 1919'da dünya fiyatları zirveye çıktı. Bütün mevcut sermaye ve ekilebilir toprak, 1920 hasadı için kullanıldı. Bu arada dünya şeker fiyatları hızla düştü. Ardından gelen iflaslar ucuz tarlaların Kuzey Amerikalıların eline geçmesini sağladı.

1929 krizinin hemen öncesinde artık "Küba'nın ABD'nin askeri kontrolü altında olduğu, Küba hükümetinin politik açıdan boşlukta durduğu ve nihai kararların adresinin ABD bankalarının yatırımları ve ABD yönetimi olduğu"[4] ortaya çıkmıştı. Kırda küçük bir köylü kitlesi ile çok sayıda ve çoğunluğu siyahi olan kamış kesen işçiler yanyanaydı. Bu işçiler yılda dört ay iş bulma olanağına sahip-

ti. Yılın geri kalan kısmında derin bir yoksulluk içindeydiler. Kırsal nüfusun çoğu, hizmet sektörünün devleti veya ticaret sistemini yönetenlere hizmet verdiği şehirlere, özellikle de Havana'ya göç etmeye başladı. Sistemi yönetenler, çoğu Kuzey Amerika'ya olmak üzere şeker ihracatını ve karşılığında yine %75'i Amerika'dan olmak üzere ithalatı kontrol ediyorlardı.

Washington Küba'nın politik hayatını da kontrol ediyordu. 1927'de, yeni diktatör Gerardo Machado'nun iktidara gelmesi onların eseriydi. Machado'ya ana muhalefet milliyetçi fikirlerin etkisindeki öğrenci hareketinden geliyordu. Bu hareketin Antonio Guiteras önderliğindeki radikal kanadı Directorio, devletle doğrudan mücadele için örgütleniyordu. Karizmatik Julio Antonio Mella etrafında kısa süre önce kurulmuş olan Komünist Partisi hala küçüktü ve Machado'nun taraftarlarının 1929'da Mella'ya düzenlediği suikasttten olumsuz bir şekilde etkilenmişti.

Ancak krizin bu tek ürünlü ve ABD ile böylesine içiçe geçmiş ekonomi üstündeki yıkıcı etkisine karşı Machado'nun yapabileceği hiçbirşey yoktu. İhraç mallarının toplam değeri 1929'da 200 milyon dolardan 1931'de 78 milyon dolara ve 1932'de 42 milyon dolara düştü.[5] Bu ekonomik çöküş özellikle öğrenciler ve işçiler arasında yaygınlaşan ve yükselen mücadelenin ortamını belirliyordu. Directorio gösterilere öncülük ediyor ve diktatörlüğe karşı doğrudan eylemler hazırlıyordu. İşçilerin yaşam koşulları giderek katlanılmaz hale geldikçe sendikaların militanlığı artıyordu. Bu durum özellikle şeker üretiminin çökmesiyle birlikte artan yoksulluk ve sürekli işsizlik içinde bulunan plantasyonlardaki (büyük kapitalist çiftlikler) işçiler için geçerliydi. Mücadelelerle geçen 1933 yılında grevleriyle işçilere öncülük eden, plantasyon işçilerinin sendikası CNOC idi.[6]

CNOC'ye gittikçe büyüyen Komünist Partisi'nin üyeleri önderlik ediyordu. Parti aynı yıl greve çıkan Havana otobüs şoförleri arasında da etkiliydi. Grevlerin etkisi muazzamdı - işçiler fabrikalarını işgal ettiler ve silahlandılar, az sayıda bölgede kısa bir süre için sovyetler ortaya çıktı ve öğrenciler muhalefet ve protesto hareketleri içinde aktifti. Machado 24 Ağustos günü devrildi. O tarihle 9 Eylül arasında Küba asıl olarak aşağıdan yönetildi. 24 Eylül'de Directorio ulusal bağımsızlık, ekonomik gelişme ve sosyal bir devrim ta-

leplerini içeren manifestosunu yayınladı. On gün sonra Fulgencio Batista adlı bir memur önderliğindeki bir grup subay ordunun kontrolünü ele geçirdi - onların söylemi de radikal milliyetçiydi ve grevcilerin taleplerini kapsamaya çalışıyordu. Politik amaçları elbette muğlaktı - Batista'nın gücü ve etkisi ancak kitle hareketinin taleplerini dile getirdiği ölçüde geçerliğini sürdürebiliyordu. Durumun gerektirdiği şekilde konuşuyor ve uygun zamanın gelmesini bekliyordu. 9 Eylül'de Grau San Martin devlet başkanlığına aday gösterildi. San Martin aslında Ulusal Saray'ın ikinci katında sürekli toplantı halinde olan öğrencilerin oluşturduğu devrimci meclis tarafından atanmıştı.[7] Kabinesinde, 1933'ün en hareketli günlerinin kilit örgütü Directorio'nun lideri Guiteras da vardı.

Bu açıkça devrimci bir andı, ancak boşa harcandı. Dört ay içinde Grau istifa etti ve yerine Batista geçti. Directorio bir program üzerinde anlaşamadığı için kendini dağıttı, ancak illegal ABC örgütüyle, 'devrimci bir programı yukarıdan aşağıya uygulayacak' sıkı bir kadro örgütü oluşturma hedefini paylaşıyordu. Daha sonra, Batista'ya karşı mücadelede, Directorio kendi kendini reforme edecek ve diktatörlüğe karşı mücadelede, diğerlerinin yanında Fidel Castro'yu da içine çekecek bir politik çerçeve oluşturacaktı.

Peki Küba Komünist Partisi neredeydi? Machado'ya karşı mücadeleler içinde hızla büyümüştü, büyük sendikalara önderlik ediyordu ve 1933'ün işçilerine alternatif bir iktidar modeli sunmuş olan politik bir geleneğin taşıyıcısıydı. Başlangıçta grevleri desteklerken, "grevlerin kendiliğinden silahlı bir ayaklanmaya dönüştüğü anda KP liderleri işçilere genel grevi bırakma çağrısı yaptılar."[8] KP daha sonra Grau ve Directorio'yu mahkum etti ve mücadeleden çekildi. Çünkü Stalin'in genel çizgisi Komünist Partilerinin sosyal demokrasi ile hiçbir ilişkisi olamayacağı şeklindeydi.[9]

Politik bir yönelimden yoksun kalan bu muazzam toplumsal hareket, potansiyelini taşıdığı ve uğruna mücadele ettiği toplumsal dönüşümün bu tarihsel fırsatından geri adım atarak uzaklaştı. Birkaç ay sonra (Ocak 1935'te) Batista iktidara geldi ve geçen ayların hafızasını ve örgütlenmesini yoketmeye girişti. Guiteras'ı öldürttü (KP Guiteras'ı Kasım 1933'de Bastista'nın hareketin düşmanı olduğu ve tutuklanması gerektiğini söylediği için mahkum etmişti) ve

derhal Komünist Partisini yasaklayarak, sendika liderliğini imha etti. 1930'lu yılların sonuna doğru Batista Komünist Partisinin desteği ile devlete bağlı sendikalar kurdu. Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesiyle Stalin SSCB'nin çıkarlarının Batı emperyalizmi ile ittifaklar oluşturmakta yattığını görerek "üçüncü dönem" olarak adlandırılan dönemin ultra-sol politikalarını hızla terketti ve komünistlerin bütün ve her türlü demokratik güçlerle en geniş "halk cepheleri" oluşturmasını istedi. Bunun sonucunda Küba Komünist Partisi kendi sabık düşmanı Batista ile ittifaka girdi. Partinin genel sekreteri Blas Roca'nın söylediği gibi,

> *"Halkın Batista'ya karşı olumlu bir tutum takınmanın önemini anlamasını sağlamalıyız ve onun ilerici çabalarına destek olmak için elimizden geleni yapmalıyız... Devrimci hareketin ilk görevi demokratik bir program temelinde ulusal bir birlik için mücadele etmektir..."*[10]

Devletin sendika federasyonu CTC'yi kuran ve sekreteri Lazaro Pena'yı atayan Komünist Partisiydi. Bu olanaklara ve iki bakanlık koltuğuna karşılık Komünistler Batista'yı desteklediler ve onun sendikalar üzerinde kontrol mekanizması gibi çalıştılar - "sınıf mücadelesi artık bir devlet faaliyeti haline gelmişti."

Milliyetçi akım

Dolayısıyla Batista diktatörlüğü altında yetişen radikal milliyetçiler için bazı gerçekler son derece açıktı. Diktatörlüğe muhalefet geleneği Grau San Martin önderliğindeki Autenticos adlı liberal milliyetçilerden geliyordu. Devrimci bir gelenek arayışı onları Directorio'nun ve ABC'nin silahlı mücadele teorilerine götürdü. Öte yandan Komünist Parti, 1933'ün mücadelelerinde kenarda duran ve o zamandan beri de Batista ile aktif işbirliği yapan bir geleneği temsil ediyordu. ABD'nin Küba ekonomisine ve toplumuna egemenliği ve müdahalesi merkezi ve belirleyici bir gerçek olmaya devam ederken Komünistlerin tutarlı bir muhalefeti veya teşhir faaliyeti yoktu - aksine bu egemenliğin Küba'daki temsilcisi ile aktif işbirliği içindeydiler. 1940'larda ortaya çıkan yeni kuşak radikal milliyetçilerin gözünde

KP bütün itibarını kaybetmişti. Bu kuşak Castro'nun da yaptığı gibi Eduorda Chibas'ın Ortodoxo Partisinin yozlaşmamış milliyetçiliğine ve öğrenci Directorio'sunun eski bir lideri olan Chibas'ın temsil ettiği doğrudan savaş geleneğine yöneldi.

1952'de seçim yapılacağı açıklandığında Ortodoxo'dan aday olan yeni kuşağın temsilcileri arasında Fidel Castro da vardı - Ortodoxo, Autenticos'un ihanetinden sonra gerçek milliyetçi geleneği temsil etme iddiasıyla 1947'de kurulmuştu. Seçimler Batista'nın darbesi nedeniyle yapılamadı. Castro ve çevresindekiler için bu olay, Batista'dan seçimler yolu ile kurtulmanın mümkün olmadığı fikrini doğruladı. Batista'yı seçim yoluyla devirebilecek bir güç ortada görünmüyordu. Autenticos'un lideri Grau 1946'da Batista'nın izni ile hükümete girmişti. Hükümette yeraldıkları 6 yılda Komünist Parti üyelerini sendika yönetimlerinden uzaklaştırarak, yerlerine CTC'nin yeni genel sekreteri Mujal'ın yandaşı olan yozlaşmış anti-komünist bir sendika bürokrasisi geçirdiler. Yüksek yönetim kademelerinde yolsuzluklar oldukça yaygındı. Havana'nın - saygıdeğer iş çevreleriyle elele olan - örgütlü suç çetelerinin kontrolünde Kuzey Amerikalılar için haftasonlarında kullanılan bir kumar ve fuhuş merkezine dönüşmesi Autenticos'un iktidarı döneminde gerçekleşti.[11]

ABD için Batista, Grau'nun yerini almaya uygundu, ayrıca zaten asıl güç ondaydı ve o da ABD çıkarlarına her zaman iyi hizmet etmişti. 1952'den sonra Batista şekeri "Kübalılaştırma" politikasını benimsedi. Buna politika sonucu, 1958'e kadar şeker kamışı hasadının %50'si Küba'lıların eline geçti. Ancak bu durum şeker ticaretinin ne miktarını ne de yapısını tehdit ediyordu; ayrıca Amerika şeker rafine işlemlerini elinde tutmaya devam ediyordu. Daha da önemlisi, plantasyonların Küba'lıların malı olması ne şeker dışındaki alanlara sermaye kaymasına ne de sermayenin yatırım amacı ile Küba'da tutulmasına neden oldu. Küba kapitalist sınıfı karlarını yurtdışına - özellikle Miami sahiline - yatırdı ya da lüks tüketim için harcadı. 1953'te işgücünün %41'i tarımda ve %17'si imalattaydı - bunun çoğu küçük çaplı sanayi veya hizmet sektörüne bağlı sanayi idi. Küba'nın maden kaynaklarına yapılmış yatırım çok azdı (olanların da hepsi ABD'ye aitti) ve yükselen devlet harcamaları sadece hizmet sektörünü canlandırdı. Aslında devlet harcamalarının ekonomiye faz-

la etki yapmaması şaşırtıcı değildi; çünkü toplam harcamaların %25'i haraç ve rüşvet olarak giderek genişleyen ve yozlaşmış bürokrasiye gidiyordu.[12]

Şaşırtıcı olan, Batista'ya duyulan nefret ve Batista rejiminin yolsuzluklarının açıkça ortada olmasına karşın halkın direnişinin son derece düşük düzeyde olmasıydı. Küba işçi sınıfının daha iyi sendikalaşmış kesimleri komünist liderler döneminde alıştıkları ek yardım ve ayrıcalıkları yeni sendika bürokrasisi altında da korumaya devam ederken, geri kalan kesim - örneğin yaklaşık yarım milyon mevsimlik şeker işçisi - artan bir yoksulluk içindeydi. Ekonomi tamamen ABD'ye bağlı olmaya devam ediyordu. 1952'de ABD şirketleri şeker üretiminin %48'ini, elektrik üretiminin %90'ını, petrolün %70'ini, nikel üretiminin %100'ünü, otellerin %25'ini ellerinde tutuyordu. 1958'de devrimin hemen öncesinde Küba hala ABD'ye bağımlı ve şekere dayalı bir ekonomiye sahipti - şeker üretimi işgücünün %25'ini kapsıyor, ihracatın %80'ini oluşturuyor, sanayi yatırımlarının %80'ini ve ekilebilir toprakların yarısını kullanıyordu. 170 bin çiftliğin 150 bini 20 dönümden küçük, sadece 600'ü 600 dönümden büyüktü. Küba ekonomisinin yapısı son 50 yılda çok az değişmişti - şeker Küba işçilerinin çoğuna çok az şey kazandırmıştı.

Yine de Batista yozlaşma ve halk desteğini yitirmesinin sonucunda yıkıldığında bu, yeni bir 1933'e, işçi sınıfının devrimci bir liderlik altında genel bir ayaklanmasına yol açmadı. Aksine, 1950'ler boyunca işçi sınıfı demoralize olmuş ve ortak mücadele hedefinden yoksun haldeydi. Komünistler Batista ile işbirliği yapmaktan ötürü itibarlarını öylesine yitirmişti ki, hemen hiçbir etkiye sahip değillerdi. Sağcı sendika liderleri kendi üyelerine mal ve hizmetler temin ediyor ve solculara karşı kıyım uyguluyorlardı. Sonuç olarak Batista'ya karşı direniş işçi sınıfı örgütlerinin dışında, orta sınıfın muhalif kesimlerinin liderliği altında gelişti.

26'cılar

Fidel Castro bu kesimden birisiydi. 1933'te politik olarak şaşkın da olsa kilit rol oynayan Guiteras önderliğindeki örgütün devamcıları olan Directorio Estudiantil gibi Castro da, diktatörlüğü devirmenin

yolunun devlete karşı silahlı mücadeleden geçtiğine inanıyordu. Bu türden ilk eylem, 26 Temmuz 1953'te Moncada askeri birliklerine düzenlenen saldırıydı ve başarısız oldu. Birkaç kişi öldürüldü ve Castro tutuklanarak hapsedildi. 2 yıl sonra genel afla serbest kalan Castro Meksika'ya giderek silahlı bir gerilla grubu örgütlemeye başladı. İspanyol iç savaşı gazilerinden biri tarafından eğitilen 80 dolayında isyancı Granma adlı tekneyle 1956 sonlarına doğru Küba'ya çıktılar. Onları Batista'nın birlikleri karşıladı ve grubun çoğu hemen orada öldürüldü. Hayatta kalan 12 kişi arasında daha sonra Küba devriminin sembolik temsilciliğini paylaşacak olan Arjantin'li doktor Ernesto Che Guevara da vardı.

Bu küçük grup yozlaşmış ve hantal Batista rejimine karşı bir gerilla kampanyası örgütlemeye girişti. Batista'nın Küba kırlarında pek az taraftarı olduğuna ve gerillaların kırdaki köylülerin ve işçilerin desteğini kazandıklarına şüphe yok. Ancak - o günden bu yana Küba konusundaki tartışmalarda halk desteği savı kilit bir rol oynadığı için - bu desteğin nasıl bir destek olduğunu tespit etmek gerekiyor. Pasif destek ile aktif katılım tamamen farklı şeylerdir. Gerilla grubu son ana kadar küçük bir grup olarak kaldı - 1958 ortasında 180 kişiden oluşuyordu, hatta Batista devrildiğinde 800 civarında savaşçısı olduğunu iddia ediyordu. Küba'daki gerilla ordusunun sosyal bileşimi - daha sonra başka yerlerdeki deneylerde de olduğu gibi - asıl olarak orta sınıftı. Liderliği kesin olarak bu kesimden geliyordu. Bu sosyal karakter kentten aldığı desteğin biçiminde de kendini gösteriyordu - hem 1959 devrimi öncesinde hem de sonrasında 26 Temmuz Hareketinin politik stratejilerinde belirleyici etkileri vardı.

Gerillalara destek veren ilk kent hareketinin lideri Frank Pais'ti. Batista'ya karşı artan sivil direniş 26 Temmuz Hareketi için uygun bir propaganda ortamı sağlıyordu. Doğrudan eylem, destek faaliyeti - gerillalar için gerekli şeylerin temini - ile birleşiyordu. Şubat 1957'de Pais yakalanıp öldürüldüğünde Santiago ve çevresindeki işçiler derhal tepki gösterdiler. Ancak, işçilerin eylemleri ne sivil direniş gruplarıyla ne de liberal muhafetle bağlanmamıştı ve koordinasyondan yoksundu. İşçi sınıfının *örgütleri* eylemlerde yer almadı. Yine de 26 Temmuz Hareketi içindeki tartışma, bu olayların ortaya çıkardığı potansiyel kent hareketi üzerinde yoğunlaştı. Gueva-

ra'nın hareketin liderliğinin dağlarda kalması yönündeki ısrarlarına rağmen, 1958'de ikinci bir genel grev örgütlendi. Ancak genel grev silahlı mücadele stratejisinden kaynaklanan yöntemlerle - dağlardaki bir kumanda merkezi ve gizli hücreler şebekesi aracılığıyla - örgütlenmişti. Bu dramın aktörleri olan işçilere kendi mücadele veya direniş organlarını geliştirme fırsatı verilmedi. 26 Temmuz Hareketi'nin politik stratejilerinde böyle bir anlayış yoktu. Komünist Parti bu çelişkiyi kullanarak Hareket'i bir grup "küçük burjuva darbeci" olarak mahkum etti. Batista saldırıya geçtiğinde işçiler cevap vermediler, çünkü "26 Temmuz Hareketi Küba işçi sınıfının partisi ya da politik lideri değildi".[13] O andan sonra askeri mücadele politik mücadeleye göre mutlak öncelik kazandı ve örgütün kumanda yapısı güçlendi.

Batista'nın yozlaşmış ve baskıcı rejimi artık Amerikan çıkarlarının etkisiz bir savunucusuydu. ABD hükümeti Batista'ya (Batista'nın yakın dostu ve destekçisi ABD büyükelçisi Earl T. Smith'in yakındığı gibi) giderek daha soğuk davranmaya başladı. Batista'ya gemiyle silah gönderme işlemi durdurulduğunda, Smith, 1957 yılında *Life* dergisinde Castro ile dostça bir röportaj yayınlayan Herbert Matthews gibi liberallerin ABD'deki Latin Amerika masasını ele geçirdiklerini savundu.

Gerilla hareketi Batista rejiminin çöküşünü hızlandırıcı bir rol oynadı, ancak Batista dönemin daha sonraki tarihsel anlatımlarında gösterildiği kadar güçlü bir düşman değildi. 1 Ocak 1959'da devrildiğinde hiç kimse onu savunmaya yanaşmadı. Hiçbir alternatif iktidar adayı yoktu. Gerilla orduları Fidel Castro ve Che Guevara önderliğinde Havana'ya yürüdüler.

Moncada saldırısından sonra yaptığı "Tarih beni aklayacaktır" başlıklı konuşmasında Castro ilerideki politikalarının çerçevesini çizmişti.[14] Programı, sanayileşme ve yabancı şirketlerle bunların Küba'daki ajanlarına ait plantasyonlardan başlamak üzere bir kısım toprağın yeniden dağıtılmasını içeren demokratik ve ekonomik reformlardan oluşuyordu. İzleyen yıllarda Castro stratejisinin ılımlılığını - kapitalist ekonomik kalkınmayı mümkün olduğunca hızlı bir şekilde başarma hedefini - vurgulamaya büyük çaba harcadı:

"Şahsen devletleştirmenin en iyimser ifade ile bantal bir

araç olduğu kanaatine vardım. Süreç devleti güçlendiriyor gibi görünmüyor, öte yandan özel işletmeleri de zayıflatıyor.[15]

Ya da,

"26 Temmuz Hareketi hiçbir zaman sanayii toplumsallaştırmak ve devletleştirmekten sözetmedi. Bu devrimimize karşı duyulan aptalca bir korkudan ibaret".[16]

İlk aylarda çeşitli burjuva politikacıları kontrolü ele geçirmeye kalkışıp başarısız olurken Castro geride durdu. İktidar aslen 26 Temmuz Hareketine aitti, ancak bu iktidarı hangi temelde örgütleyecekleri net değildi. Sahip oldukları destek tartışma götürmez boyutlardaydı. Diktatör gitmişti ve yeni liderler diktatörlüğün devlet aygıtını yönetmiş olan yozlaşmış bürokratlardan son derece farklıydı. Bu noktayı vurgulamak istercesine Castro derhal devletteki yolsuzluklara karşı sert önlemler getirdi. Eğitim ve sağlık reformları için acil programlar uygulamak üzere adımlar atıldı. Yılın başlarında grevlerle desteklenen ücret artışı talepleri derhal kabul edildi, ancak Castro diğer işçilere seslenerek benzer taleplerde bulunmaktan kaçınmalarını istedi. Önce artan ücretler talebi beslediği için işsizlikte azalma oldu. Grevler başladıkları gibi hızla sona erdiler. Ortada daha geniş sosyal değişim için herhangi bir talep - örneğin 1933'te göründüğü türden - halk iktidarının herhangi bir kendiliğinden ifadesi yoktu. O kollektif güven ve yaratıcılıktan, işçi sınıfının genel bir yükselişiyle beraber yaşanan "ezilenlerin şenliğinden" hiç bir iz yoktu.[17] İktidar işçiler veya topraksız köylüler tarafından *ele geçirilmemişti.* Onlar daha ziyade yeni yönetimin kararlarına tepki veriyor ve durumu izliyorlardı. Haki giysili sakallı adamlar, *barbudos*, iktidarı ele geçirmiş ve şimdi Castro'nun tamamladığı genel sosyal reform programının öngördüğü değişiklikleri *yukardan* gerçekleştirmeye başlamışlardı.

Gerillalar iktidarda

Küba deneyiminin açıkça gösterdiği birşey vardı: "Geç gelişen bir burjuvazinin muhafazakar ve korkak karakteri mutlak bir yasadır,

ama genç bir işçi sınıfının devrimci karakteri ne mutlak ne de kaçınılmazdır."[18]

Tam tersine, Cliff'in gösterdiği gibi, böylesi koşullarda sendikalar devletin resmi desteği ve kontrolü altında gelişiyor ve kendilerini ekonomik taleplerle sınırlayan politik uzlaşmaların gölgesinde kalıyor. Küba örneğinde, sözkonusu uzlaşmalar komünist parti tarafından gerçekleştirildi ve savunuldu - sonuç "muhafazakar ve idealizmden yoksun bir işçi hareketi" idi.[19] Castro'nun önderlik ettiği hareketin doğması için gerekli koşulları yaratan tam da bu zayıflıktı.

Emperyalizmin yıkıcı etkileri ve yozlaşmışlığı apaçık ortadaydı, ekonominin emperyalist amaçlarla sokulduğu tuzağa ne Batista'nın "Kübalılaştırma" önlemleri neden olmuştu, ne de işçilerin örgütlü bir kesiminin *nispeten* iyi hayat şartları. Nüfusun ezici çoğunluğu için günlük yaşamın gerçekleri karanlıktı - özellikle de nüfusun küçücük bir kesimi, üretken olmayan ve yabancılara dalkavukluk eden burjuvazi, lüks hayatını açıkça sergilerken. Öte yandan, Küba işçi sınıfı devlete karşı ***örgütlü kollektif bir direniş*** göstermedi, kendinden menkul liderliği ise alternatif bir strateji önermiyordu. Kendilerini çatışan sınıfların üstünde "ulusun çıkarların" temsilcisi olarak sunan, ekonomik modernizasyon ve gelişme programını ***devlet eliyle*** uygulama konusunda kesin kararlılık ifade eden 26 Temmuz Hareketi etrafındaki yabancılaşmış aydınlar işte böylesi bir boşluk içinde ortaya çıktılar. "Sanayileşme, sermaye birikimi ve ulusal diriliş taleplerini - diğer bir deyişle, engellenmiş ulusal kapitalist sınıfın yerine getiremediği görevleri temsil ediyorlardı".[20]

Komünistler için iktidardaki *barbudos* ciddi bir sorun oluşturuyordu. Batista'nın devrilmesinde komünistler hiçbir rol almamışlardı. Aksine, Castro'nun gözünde Batista ile sonuna kadar uzlaşmışlardı. Komünistler eskiden beri 26 Temmuz Hareketinin oportünizmini ve küçük burjuva kökenlerini sık sık mahkum etmişlerdi. Halen egemen oldukları Küba İşçi Kongresi (CTC) içinde komünistler kendilerini bir liderlik mücadelesi içinde buldular ve bu mücadeleyi kaybettiler. Batista'nın devrilmesinden sonraki ilk kongrede 6 komünist (PSP üyesi) ve 26 Temmuz Hareketinin 15 taraftarından oluşan bir yönetim seçildi. Kongrenin yeni genel sekreteri David Salvador'un da içinde bulunduğu 26 Temmuz Hareketi'nin sözkonusu

taraftarlarının çoğu keskin anti-komünistlerdi. Ancak Hareketin, devrimci bir dönüşümü aşağıdan yukarı gerçekleştirmek için ne gerekli taban örgütlenmesi, ne de işçi sınıfı hareketi içinde kökleri vardı. Kısa süre içinde Castro'nun kendi amaçlarına ulaşmak için KP'nin sendikal örgütlenmesine ihtiyaç duyduğu ortaya çıktı. Sendika liderliğini değiştirmişti, ancak bu tepeden yapılmıştı ve eski sendika liderliğinin etkin olduğu tabanda önemli bir değişiklik olmamıştı. İlk ödünlerden sonra asıl kilit sorun ücretleri kontrol etmek ve ücretleri üretkenlik ve ekonomik gelişme hedefine bağlamaktı. Bu noktada Komünist Partisi kilit rol oynayacak bir müttefikti. Daha iyi ücret alan işçilerin fedakarlık yapması gerektiği ve bireysel ücretler yerine sosyal/dolaylı ücreti öne çıkaran vurgular yapılıyordu. Bu tartışmaları kazanmak için komünistlerin kontrolünde yerel örgütlerden oluşan bir yapıya ihtiyaç vardı. Castro ile KP arasında pragmatik bir uzlaşma bu zemin üzerinde başladı.

Castro'nun programının diğer önemli maddesi Mayıs 1959'da uygulamaya konuldu. Toprak reformu yasası ile eskiden yabancı sermayeye ait topraklar yoksul köylülere dağıtıldı.[21] Sadece 402 dönümden büyük topraklar - ekilebilir toprağın %25'i - kamulaştırıldı. Kübalıların elindeki daha büyük arazilere ise genellikle dokunulmadı. Yapılanlar devrimci bir toprak reformu olmaktan çok uzaktı. ABD'deki liberal gözlemcilerin de işaret ettiği gibi, reformun amacı toprağı olmayanlara toprak vermek ve kullanılmayan toprakları kullanılır hale getirmekti. Bu önlemler öncelikle tüketim için gerekli gıda maddesi üretimini arttırabilir, ayrıca şeker kanuşı üretimini plantasyonlar dışındaki kesime yayabilirdi - şeker hala bütün ekonomik programın kilidiydi.[22]

Ancak sorunun sadece toprağı kullanmak değil, toprağı daha verimli bir şekilde kullanmak olduğu ortaya çıktı - bu ise tarımın her kesiminde teknolojiye ve yeni üretim yöntemlerine yatırım yapmayı gerektiriyordu. Küba'lı kapitalistler yatırımlarının çoğunu dondurmuşlardı ve yeniden yatırım yapmaya gönüllü değillerdi. ABD'deki dostları ise onlardan daha hızlı davranmıştı. Yeni rejimin ilk aylarında muğlak bir tutum izleyen (hatta Bell telefon şirketinin Küba telefon hizmetlerini devralmak için görüşmelere devam etmesine izin veren) ABD hükümeti Küba'nın toprakları kamulaştırmasına karşı

şeker kotasına son verme tehdidinde bulundu. ABD şirketleri Küba'da ekonominin dayandığı şekere ve ilgili faaaliyetlere yatırılmış olan 1 milyar dolara sahipti. Üretilen şekerin %95'i kota anlaşmasına göre ABD'ye gidiyordu. Dolayısıyle kotaya son verilmesi yıkıcı bir hamleydi.

Küba derhal tepki gösterdi. Eylül 1959'a kadar Küba devleti daha müdahaleci bir rol üstlendi. Batista'nın işbirlikçisi olduğu bilinen şahısların topraklarına el konuldu. Fidel Castro'nun başkanlığında Tarım Reformu Ulusal Enstitüsü (INRA) kuruldu ve spekülasyonu engellemek için halk depoları oluşturuldu. 1960 yılı başında ABD şeker kotasında kesinti yaptı. Petrol ise şeker kotasını tamamen kaldırmanın gerekçesi olacaktı. Küba (aynı yıl Şubat ayında Mikoyan delegasyonundan sonra) sınırlı bir miktar Rus petrolü alacağını açıkladığında ABD petrol şirketleri bu petrolü Küba'daki tesislerde rafine etmeyi reddettiler. Küba buna karşılık rafinerilere el koydu. Haziran'da Başkan Eisenhower şeker kotasının geri kalanını da kesti. Küba daha fazla ABD yatırımına el koydu ve ABD bugüne kadar devam eden toptan ekonomik ambargoyu uygulamaya soktu. Ambargonun etkisi çarpıcı oldu. 1959 öncesinde ABD sadece Küba'nın ihracatının önemli bölümünün gittiği pazar değildi; aynı zamanda Küba'mn ithalatının %80'i de ABD'den geliyordu.

İzleyen aylarda ABD'nin Küba'ya karşı açtığı savaşta Castro hükümetinin gösterdiği tepkiler asıl olarak pragmatik tepkilerdi. Haziran 1960'tan sonra ABD hükümeti, Küba'da silahlı bir karşı devrime hazırlanan eski Batista yandaşlarına giderek artan açık destek vermeye başladı. Aym zamanda ABD, Latin Amerika'daki diğer müttefiklerine de Küba'yı ekonomik olduğu kadar politik olarak da yalnız bırakmak için çağrıda bulunuyordu. Bu politikanın araçlarından birisi İlerleme İttifakı idi. Bu ittifakın Amerikan denetimi altında gerçekleşmesi öngörülen reform programları Küba'da görüldüğü türden radikal milliyetçi reformlara yönelik bir alternatif oluşturuyordu.[23] ABD stratejisinin diğer bir kolu ise 1961 'de Punta del Este Anlaşması[24] ile tanımlanan ve asıl amacı Küba'mn askeri ve politik olarak kuşatılmasını sağlamal olan "kollektif güvenlik" kavramı idi. ("Kollektif güvenlik" ile Latir. Amerika ile ABD'nin ortak güvenlik çıkarları ifade ediliyordu).

Küba, karşı-devrime karşı gözetim organları olan Devrimi Savunma Komiteleri (CDR'ler) ve önemli tesisleri korumak üzere halk milisleri oluşturdu. Nisan 1961'de Kennedy yönetimi tarafından desteklenip finanse edilen ve birkaç Orta Amerika diktatöründen doğrudan yardım alan sağcı paralı askerler Küba'ya çıkartma yaptıklarında milisler tarafından hezimete uğratılarak kovuldular. Karşı-devrimcilerin çıktıkları bölgenin adıyla Domuzlar Koyu Çıkartması olarak anılan (İspanyolcada *Playa Giron*) olay Castro'nun halk desteğini muazzam ölçüde arttırdı.

Aynı zamanda eski düzen yandaşları, kafileler halinde Küba'yı terkediyorlardı (ilk altı ayda yarım milyon kişi). Artık Havana'nın genelevlerini ve kumarhanelerini ziyaret eden turistler yoktu. Parazitler alacaklarını tahsil ederek Miami'ye dönüyorlardı. Onları işadamları izledi. Küba'nın özel kapitalist sınıfı gitmişti ama ekonomiyi geliştirme sorunu ortada duruyordu. ABD'nin toptan ekonomik yalıtma uygulaması ile beraber sanayi ve tarım giderek daha fazla devlet kontrolüne geçtikçe devletin yönetici rolü giderek önem kazanıyordu. Bu durumda kapitalist gelişmeyi sağlama görevi devlete kalıyordu.

Yeni devleti kim yönetiyordu? 1959 ortalarına gelindiğinde mutlak kontrol için mücadele devam etse de devlet tartışmasız bir şekilde Castro'nun elindeydi. Eski devletin idarecileri, Batista'nın yakın çevresi, polis ve ordunun üst kademe yöneticileri Küba'yı ilk yıl içinde terkettiler. Ancak bürokrasinin çok önemli bir kesimi olan komünist sendika liderleri sağcı bürokratların yerine geçerek yeni devlet aygıtının içine çekildiler. Yeni devletin ilk ifadesi olan ORI, (Entegre Devrimci Örgütler) Directorio ve diğer grupları Castro'nun hegemonyası altında topladı. Önce sendikalarda komünistlere karşı savaş vermesine rağmen, kısa süre içinde 26 Temmuz Hareketi'nin nüfusun hiçbir kesimi içinde bağımsız bir tabana sahip olmadığı ortaya çıktı. Bir kitle hareketinin zirvesini oluşturmuyordu. Tepede yeni bir yönetici grubun oluşması, *devlet iktidarının kitle organlarının* tepeden aşağı yaratılmasını mümkün kılıyordu. Örneğin ordu, isyancı ordu ile eski ordudan kalanların ***birleştirilmesiyle*** oluşturuldu. Ordunun yerine halk milisleri geçirilmedi - tersine, hem ordu hem de milisler, keskin ve katı bir hiyerarşinin kumanda yapı-

sına bağlı kaldılar.

Küba'yı ziyaret eden herkes, Huberman ve Sweezy'nin "doğrudan demokrasi"[25] diye adlandırdığı olgudan - genellikle Havana'nın merkezi meydanında toplanmış olan geniş kalabalıklar ile Fidel Castro arasında geçen diyaloglardan - etkileniyordu. O zaman heyecan verici olmalarına rağmen şimdi bakıldığında bu mitinglerin, iktidarın işçilere devredilmesi şeklindeki bir geçiş sürecinin parçası olmadığı, aksine işçi iktidarı yerine ikame edildikleri açıkça görülüyor: Tersi olması gerekirken, milisler ordu kumandasına hesap vermekle yükümlüydü, sendikalar devleti yönetenlere hesap vermek durumundaydılar.

Bütün bunlar hiçbir şekilde yeni rejimin sahip olduğu halk desteğini veya yeni hükümetin önemini inkar etmek anlamına gelmiyor. Aslında Batista'nın kaçmasından sonra yaşanan önemli değişiklikleri mümkün kılan da bu destekti. İlk önlemler herkesin yaşam düzeyini özellikle de işçilerin ücretlerini yükseltti. Sağlık ve eğitim konusunda derhal adımlar atıldı. Hiçbir şey hem sosyalistlerin hem de liberaller ve demokratların nasıl bir umut ve iyimserlikle Küba için seferber olduğunu 1960 eğitim kampanyası kadar iyi gösteremez. Bu kampanya bir yıllık bir sürede okuma yazma bilmeyenlerin sayısını hemen hemen sıfıra indirdi. Öğretmenler çoğunlukla halka okuma yazma öğretmek için köylere giden eğitim görmüş kentli gençlerdi. Havana'nın eski sefahat ve yolsuzluk saraylarında şimdi sakallı, haki üniformalar giyen ve kendi ceplerini doldurmaya çalışmayan insanlar vardı. Meydandaki platformda veya cipinde Fidel herkesle konuşuyordu. Ama hiçbir şey Amerika imparatorluğunun böyle küçük bir ülke karşısında nasıl titrediğini görmek kadar zevk veremezdi. Egemen olan Stalinist anlayışın işçilerin devrimci rolünü terkettiği bir dönemde, sömürgelerdeki devrimler bu rolü üstlenmiş gibi görünüyordu.

Ekonomik gelişmeyi başaracak yetenekte bağımsız bir devlet inşa etme konusunda çok açık bir kararlılık mevcuttu. Ancak bunu sosyalizme veya üretenlerin öz eylemliliğine dönük bir kararlılıkla karıştırmamak gerekir. Ekonomideki ilk genişleme kısa dönemli bir rahatlama sağlamıştı, ama yeni rejimin kendi önüne koyduğu görev hızlı sermaye birikimi,[26] kaynakların sanayiye aktarımı ve rekabet-

çi bir birikim ortamında başarıya ulaşmaktı. Maspero'nun "Küba festivali"[27] diye adlandırdığı ilk dönemde bile iktidar yeni devlette ve Fidel'de toplanmıştı. Kitle örgütleri aşağıdan gelen doğrudan demokrasiye tabi değillerdi. Görevleri yeni devlet tarafından belirleniyordu. Ordu, milisleri bir savunma gücü olarak seferber etti ama devrimin ilk yıllarında emir-komuta yapısı güçlendirildi.

Yeni Küba devletinin ortaya çıkış koşulları ve devleti yönetenlerle kitle örgütlerinin ilişkisi başlangıçtan itibaren irdelenmediği taktirde daha sonrası için bir çözümleme yapmak mümkün olmaz. O zaman ya iktidarın mutlak bir şekilde devlette toplandığını ve birikim hedefine mutlak öncelik tanındığını görmezden geliriz, ya da (boş yere) devlet dünya kapitalizminin koşullarına bağlıyken ve halk da devlete bağlıyken devletle halkın birbirinden soyutlanabileceğini düşünürüz. Oysa kapitalizmin sınıf dinamiklerinin dayattığı bir süreklilik vardı: rekabetçi sermaye birikimi.

Castro ve Guevara en başından itibaren sanayileşme ve üretimin çeşitlendirilmesini ABD'ye bağımlılık çemberinden kurtulmanın çaresi olarak gördüler. Bu konuda haklıydılar, ama sözü edilen şey, sermayesi ve teknolojisi olmayan bir ülkede nasıl gerçekleştirilecekti? İlk aylarda Kübalılar ABD'yi ikna etmek için ellerinden geleni yaptılar. Ancak çok sayıda liberal ve aydından gelen çağrılara rağmen ABD yönetimi uzlaşmaz tutumunda direndi. Küba'lı liderler bunun üzerine Küba Komünist Partisine yöneldiler. Sovyetler Birliği'nin Küba'nın fikir hayatındaki artan önemi Küba Komünist Partisinin giderek merkezi bir önem kazanmasını sağlıyordu. Sovyetler Birliğinin kullandığı ekonomik yöntemler ve bunlara eşlik eden politik yapılar Castro'ya merkezi bir planlama modeli sağlıyordu. Merkez Bankası başkanı olan Guevara da bu modeli ısrarla destekliyordu. Guevara bunlara ek olarak ekonomik gelişmenin Küba işçilerinden önemli fedakarlıklar isteyeceğinin baştan kabul edilmesini, derhal maddi rahatlama vaadetmenin yanıltıcı olduğunu ve bu genel kemer sıkma programının başarmanın yönteminin politik - işçileri yeni devletin bir işçi devleti olduğuna ikna etmek - olduğunu söylüyordu. Bu fikirlerin benimsenmesi, Rusya'nın Küba'ya artan ekonomik yardımı ile çakıştı (genellikle günde 1 milyon dolar olarak geçer). Castro'nun 1961'in sonlarına doğru devrimin "Marksist-Leni-

nist hale geldiğini" açıklaması herşeyden öte bu artan karşılıklı bağımlılığı ifade ediyordu. Castro bununla devrimin işçilerin kendi eylemleriyle kurtuluşuna adandığını veya proleterya enternasyonalizminin benimsendiğini kastetmiyordu. Aksine, kitle ve işçi örgütleri planın ihtiyaçlarına göre şekillendirildi - örneğin fabrikalarda işyeri sendikalarının yerini işçi-yönetici ortak teknik komisyonları alıyordu. Kollektife, eşitliğe ve özveriye yapılan vurgular yerlerini verimliliği arttırma ihtiyacına bağlı maddi teşviklere bıraktı. Bu vurgu, işe gelmemeye karşı kimlik kartları gibi katı işyeri kurallarının uygulanması ile güçlendirildi. Aynı zamanda kaynaklar tüketimden çekilerek şeker karşılığında sadece Doğu Avrupa'dan temin edilebilen makine yatırımlarına aktarıldı. Ancak kaynakların tarımdan sanayiye çevrilmesi Küba'nın dışardaki tek gelir kaynağı olan şeker üretiminde düşüşe yol açtı.

1961-63 arasında Castro yönetimindeki Küba son derece bürokratik, merkezi bir kumanda ekonomisine sahipti. Kitle örgütleri denetleme veya hesap sorma gibi işlevlere sahip olmaktan uzak, yürütme aygıtının parçalarıydı. Devrim sırasında veya daha sonra bağımsız örgütlerin olmaması da bu yeni yönelimin hayata geçirilmesini kolaylaştırdı.

Bütün bunlar Küba'nın ne geçmişte kazandığı üne ne de bugün çizmeye çalıştığı imaja uygun. Küba'nın solda yarattığı imaj son otuz yıllık tarihi açısından hiç de tipik olmayan kısa bir dönemden (1963-69) kaynaklanıyor. Görüntüler yanıltıcı olabiliyor, özellikle de izleyici bu illüzyonun gönüllü bir katılımcısı olduğunda.

Rusya'nın kucağına düşmemek için...

ABD'nin ekonomik ambargosu, anakara ile yeniden görüşmelere dayalı bir ilişkiyi imkansız hale getirmişti. Ama ABD politikası bununla kalmadı. Eisenhower ve Kennedy yönetiminde ABD hükümetleri Küba'nın çembere alınmasını istiyordu. 1960 yılının ortalarında ABD hükümeti Escambray bölgesinde anti-Castro gerilla cephesi oluşturulmasını onayladı. Doğrudan işgalle ilgili söylentiler yayıldı. CDR'ler ve milisler, işgal tehdidine birer tepki olarak yaratılmışlardı ve 1400 sağcı Küba'lı Domuzlar Körfezine çıktığında sonuç alındı. İşgalciler

kolayca ve çabucak yenildi. Küba çapında patlak vermesi beklenen ayaklanma gerçekleşmedi; zaten bu beklentinin sağcı bir hayalden başka birşey olmadığı açıktı.

Ancak Domuzlar Körfezi olayıyla beraber ABD ile ilişkiler tamamen kopmuş oldu. Devrimden sonraki iki yıl boyunca Castro hükümeti her yeni saldırıya daha radikalleşerek yanıt vermişti. 1961 tarım reformu, ilk yasaya göre çok daha kapsamlıydı. Artık Guevera ve Castro'ya göre hızlı sanayileşme mutlak bir önceliğe sahipti. Kaynakları olmayan ve Amerikan sermayesinden yoksun kalmış olan Küba SSCB'ye yöneldi; yalnızca kaynak için değil, öngördükleri mali gelişmeyi sağlayacak politik ve idari yöntemleri bulmak için de. Sovyetler Birliği ile yakın bir ilişki içinde olmak, bu stratejinin bir koşuluydu. Ayrıca Sovyet düşüncesine en yakın olanların - PSP, Küba Komünist Partisi üyelerinin - devlet bürokrasisine alınması gerekiyordu. Domuzlar Çıkartması olayının ardından Castro devrimin "Marksist Leninist" olduğunu açıkladığında Komünist Partisinin politik ekonomideki öncü rolü kabul edilmişti ve ORI'nın kuruluşu da Komünist Partinin devlet bürokrasisine kabul edildiğinin sinyalini veriyordu.

Bu durum Che Guevara'nın ilk yazılarındaki idealizmin sonunun geldiğine işaret ediyordu. Sosyalist yönelimler ve kollektif dayanışma, sermaye birikimi yarışında etkin silahlar değildi. Sovyetlerin tavsiyeleri açıktı. Yeni önlemler; maddi teşviklerin, verimlilik normlarının ve işçiler için zorunlu kimlik kartları da dahil olmak üzere katı bir iş disiplininin uygulamaya sokulmasında kendini gösterdi. Sovyet tipi ekonomik planlama modelinin benimsenmesi, kollektifleştirme ve devlet çiftliklerine yaptığı vurgu ile tarım reformunun da yönünü değiştirdi. Bütün program şeker ihracatına karşılık makina, teknoloji vb alınmasına dayanıyordu. İhracatının karşılığını diğer dövizlere çevrilemeyen Ruble olarak alması Küba'yı Rus makinaları almaya; hatta kaynak kıtlığının olduğu bir dönemde bazı parçaları stoklamaya mecbur ediyordu. 1962'de 1958'le karşılaştırıldığında yaşam düzeyi - kaynaklar sanayiye aktarıldığı için yükselme hızı azalmakla beraber - hala yükseliyordu. Ancak, şeker üretimini ekonomik planın öngördüğü miktarlarda arttırmak için daha fazla toprak gerekirken, öte yandan artan nüfus daha fazla ve daha

iyi yiyecek tüketmeyi bekliyordu. Daha 1963-64'te Küba'nın şekere olan bağımlılığının arttığı, ekonominin diğer alanlara yayılmasının geri çekildiği ve tüketim malları yokluğu yaşanırken maddi teşvik ve primlerin pek de etkili olamadığı netleşmeye başlamıştı. 1963'te şeker hasadının kötü olması, Küba'nın Rusya'yı yardıma çağırmasına ve karşılığında şeker üretimini önemli ölçüde arttırma vaadinde bulunmasına neden oldu. Stratejileri olmayan, olaylara tepki olarak habire yön değiştiren Küba'nın yöneticileri hiçbir kaçış yolu göremiyorlardı.

Ekim 1962'deki Küba Füze Krizinden sonra başka gelişme yolları bulma ihtiyacı acil hale geldi. Bir ABD casus uçağı Küba'daki Rus füze üslerinin fotoğrafını çekmişti. Kennedy füzeler kaldırılıncaya kadar Küba'nın ablüka altına alınacağını açıkladı. Bir Rus filosu Karayiplere doğru yola çıktı ve çoğu gözlemci son dakikaları saymaya başladı. Sonra Rus gemileri geri döndü, anlaşmaya varıldı ve Küba'nın işgal edilmeyeceğine dair verilen güvenceye karşılık füzeler sökülmeye başlandı.

Küba'lılar için bu süreçte Sovyet desteğinin karakteri açıkça ortaya çıkmış oldu; Küba Rusya'nın global jeopolitik stratejisindeki bir piyondu. Castro Rus lideri Kruşçev'in, işgal tehdidine karşı korunmak için füzelerin oraya yerleştirilmesini Küba talep etti şeklindeki açıklamasını öfkeyle yalanladı.[28] Ablüka tehdidi karşısında Küba'lılar *Patria o Muerte* (Vatan yahut Ölüm) sloganını yükselttiler. Ancak Rusya, ABD-Sovyet detantının gerekleri uğruna Küba'dan vazgeçmeye hazırdı. Castro bu ihanete öfkelendi ama söyleyebileceği birşey yoktu. İçerde devlet bürokrasisi, merkezindeki Komünist Parti ile beraber yerini sağlamlaştırmıştı.[29] Castro dikkatli bir tarzda alternatif ekonomik stratejiler üzerine tartışmayı yeniden başlattıysa da, Küba, Rus-Çin ayrışmasında Rusya'nın yanında yer aldı. 1963'te yeni ticaret anlaşmaları imzaladı ve komünist partilerin Latin Amerika'daki politik rolünü kabul etti.

Daha sonra, 1965'te Küba yeniden bir arayış içine girdi. Rusya ile ilgili hayaller yıkılırken ekonomik gelişme için alternatif bir yol aranıyordu. Castro Komünist Partinin eski kadrolarına saldırarak bir kısmını hapsettirdi, Çin'le ilişkiye geçti ve diğer Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Che Guevara 1965'te yayın-

ladığı ve önemli etki yaratan "*Küba'da İnsan ve Sosyalizm*"[30] adlı makalesinde Çin modeline uygun[31] "büyük atılım"ı savunuyordu. Bu atılımın dayanacağı temel, işçilerin özverisi ve maddi teşvikler yerine "ahlaki" kaygılarla desteklenecek olan, kollektifin ve devrimci özverinin kabul edilmesiyle gerçekleştirilecek bir kıtlık ve kemer sıkma dönemi olacaktı. Bu politika devrimin ilk yılındaki iradeciliğe geri dönüşü ifade ediyordu. Buna göre baş aktör olan devlet, işçilerin desteği ile hızlı ve zorunlu bir sermaye birikimi için mücadele edecekti.

Guevara'nın anlattığı gibi, "Sosyalist yönelimler"e dayalı üretimde,

> *"Günlük çalışmada insan kendisini kendi ürünleri içinde bulur ve bunun insani önemini kavrar... böylece insan kendisini bir meta gibi satması için fiziksel gereklilik yokken ürettiğinde kendi insanlığını bütünüyle gerçekleştirmenin koşullarını yaratır."*[32]

Ancak, sözler maddi gerçekliğin içinde varolurlar. Sözü geçen durumda işgücü zorunlu ve hızlı bir birikim sürecine katkı yaparken Küba işçilerinin işgücünü satması için hissettikleri zorunluluk iki katına çıkmış olacaktı. İşgücü dışında kullanılmaya hazır hiçbir kaynağın olmadığı bir ekonomide, işçilerin tüketim ihtiyaçlarının sistematik olarak sermaye birikimine bağımlı kılındığı bir kıtlık durumundan bahsediliyordu. Burada işçilerden, piyasa kurallarına göre ayakta kalmaya çalışan ve bu kuralların yöneticisi olan bir devlete kaynak yaratmak için, yoğunlaştırılmış sömürüyü kabul etmeleri ve kendi emeklerinin meyvelerini gönüllü olarak reddetmeleri isteniyordu. Devlet, kapitalist birikim hedefine sömürü aracılığıyla ulaşıyordu. Bunu yabancılaşmamış emek diye tanımlamak ise saçmalıktı.

Guevara, aynı zamanda, Küba'nın yalnızlığını kırma ihtiyacından, emperyalizme "bir, iki, üç, daha fazla Vietnam"da meydan okuma ihtiyacından bahsediyordu. Tek ülkede sosyalizmi veya hatta kalkınmayı başarmanın imkansızlığını anlama noktasına gelmiş olması mümkündür - ve belki de Castro ile arasındaki anlaşmazlığın temel nedeni buydu.[33] Guevara artık Sovyet planlama yöntemlerini ve hatta Sovyetler Birliği'nin dünya düzeyindeki rolünü açıkça eleş

tiriyordu.[34]

Ancak devrimi yayma kararı, Sovyetler Birliği'ne artan bağımlılık tuzağının dışında, daha geniş bir alan, alternatif pazarlar ve mal alacak kaynaklar arayışına tekabül etti. Bu arayış Latin Amerika çapında bir gelişme fikrine dayanıyor olabilir ama bu hiçbir zaman ifade edilmedi. Ancak, en önemlisi, bu politikanın içerde gördüğü işlevdi: Küba işçi sınıfını kendi sömürüsü için seferber etmek, özveri ve kanaatkarlığın ahlaki ödüllerine vurgu yapmak. Küba'nın maddi gerçeklerinde sözü edilen "büyük atılım" servetin büyük çapta tüketimden ziyade kalkınma yatırımlarına kaydırılmasını gerektiriyordu. Gönüllülüğün üzerine yapılan bütün vurgulara rağmen bu seferberlik zora dayalı olarak yapılıyordu. Tepede kararlaştırılıp, yönetiliyordu. Halk iktidarı ve devrimci iktidar gibi söylemlerin arkasında merkezin politik yaşam üzerinde artan denetim gücü vardı. Demokratik örgütlenmelerin yerine Castro'nun halkla doğrudan ilişkisi geçirilerek, demokratik denetim ve hesap sorma olanağı yokedilmişti. Castro'da (o zaman olduğu gibi şimdi de Küba'mn Batı'lı destekçilerini hayran bırakan bir kavramla[35]) "kişileşmiş" olan devlet, tarihin başoyuncusuydu - politik hayat, devletin kitleler arasındaki faaliyetine dönüşmüştü.

Batı'lı aydınları Küba'ya çeken kıtlık değildi; solun bütün bir kuşağının kalbini kazanan olgu Küba'nın içerdeki birikim stratejileri de değildi. Küba'ya böylesi bir ün kazandıran unsur enternasyonalizmiydi. Eski Avrupa solunda egemen olan gri ve mekanik bir Marksizm anlayışına karşı Küba'nın ideolojisi iradeye vurguyapıyor, maddi koşulların getirdiği olanaksızlıkları reddediyor ve Che Guevara'da simgeleşen gerilla siyasetini temsil ediyordu. Sınıf mücadelesinin akışını çevirebilecek olan güç işçilerin maddi gücü değil, devrimcinin iradesi ve gösterdiği örnekti. Bunlar Küba devletinin politik yöntemine kusursuzca uyuyordu ve yeni kuşak devrimci gençlik arasında sınıf siyasetine karşı duyulan hayalkırıklığı ve uzaklaşma bu politikada yankısını buluyordu. Bu tepki kısmen Stalinizme karşı sağlıklı bir tepkiydi, kısmen de bir işçi devrimine önderlik edebilecek devrimci bir örgütün uzun süren inşasını bekleyemeyecek kadar sabırsız bir idealizmi yansıtıyordu.

Yeni enternasyonalizm ve devrim havasının sağlıklı olduğuna

kuşku yoktu, ama bu bir proleterya enternasyonalizmi değildi. Ayrıca bu atmosferde, Küba deneyiminden yola çıkarak işçi sınıfının devrimci süreçte rol üstlenmeyeceği şeklinde bir genellemeye varılıyordu. Küba bu yeni akımın modeli, Guevara'nın gerilla savaşının mekanik yanına ilişkin anlatımları ise bu akımın politik metinleriydi. Gerillalar kendilerini, sahnede olmayan devrimci sınıfın yerine ikame ediyorlardı.

Devrimci potansiyeller arayan birçok Batı'lı aydın ve öğrencinin destek ve dayanışmasını Küba'ya çeken, işçi sınıfının sahnede olmamasıydı. Bunlar devrimci özneyi geleneksel politik akımların dışında kalan kesimlerde, merkez ülkelerin şehir merkezlerindeki yabancılaşmış yoksullarda, gençlikte ve herşeyden öte Üçüncü Dünya'da buluyorlardı. Oysa Üçüncü Dünya, güçlü merkez ülkeler tarafından şekillendirilen sanayi üretimine sahne oluyordu ve Üçüncü Dünya'da yaşayanlar bu süreçte hızla işçileşiyorlardı. Gerillalar Latin Amerika'nın büyüyen sendikal hareketleriyle ilişki kuracaklarına köylüleri ve kent yoksullarını doğal müttefikleri olarak görüyorlardı.[36] Bu anlamda devrim bir yabancılaşma ve ahlaki saflık sorunu haline geldi. Bir devrimciyi devrimci yapan dünyayı değiştirebilecek *gücün* yanında yeralmak ve bu gücü başarı ile seferber etmek değil, katlanılan acı ve özveri olarak görülmeye başlandı. Bu perspektifte değişimin aracı işçi sınıfı mücadelesinin organları değil, ulusal devletti.

1967 Ekim'inde Che Guevara'nın Bolivya'da ölümü, onun ilham verdiği ve temsil ettiği, samimi ve kararlı bir devrimci kuşağın özveri ve cesaretini simgeleştirdi. Che'nin ölümü aynı zamanda işçi sınıfından kopuk bir biçimde geliştirilen devrimci bir stratejinin sonucunu da gösteriyordu. Aynı dönemde işçi sınıfı, Latin Amerika'da politika sahnesinin merkezinde yeralmasına karşın gerilla savaşı stratejilerinde kendine yer edinemedi.[37] Kısa bir süre boyunca gerilla gruplarının gördüğü destek devam ettiyse de Küba deneyiminin genelleştirilmesinin başarısızlığı ortaya çıkmıştı. Ancak, Küba için Guevara içerde bir işlev görmeye devam ederek özveri talebinin meşrulaştırılmasına hizmet etti. Bu talebin gizledikleri ise azalan üretim, işçilerin çoğunun yaşam düzeyindeki düşüş[38] ve liderliğin giderek artan çaresizliğiydi. Bu çaresizliği en iyi şekilde açığa

çıkaran olgu Castro'nun 1970 şeker kamışı hasadı için koyduğu 10 milyon tonluk hedefti.

Küba tarihinde benzeri görülmemiş çapta şeker hasadı seferberliği, sanayileşme programını uygulamak için gerekli kaynakları ihraç gelirleri ile biriktirmek için girişilen son hamleyi ifade ediyordu. Diğer birçok uygulama gibi, bu da fazlaca düşünülmeden ve plansızca girişilen, çaresizce atılan bir adımdan ibaretti. Ancak herşeyin ulusal düzeydeki bu kritik hedefin başarılmasına göre düzenlenmesi hem yatırımın hem de işgücünün sanayiden uzaklaşmasına yol açtı. Öte yandan, çoğu fabrika ve gönüllü çalışma alanında kullanılan işgücü profesyonel şeker kamışı kesicileri ile karşılaştırıldığında verimsiz olduğu için bu seferberlik üretkenlikte bir artış sağlamadı. Küba'nın Rusya'ya vermekle yükümlü olduğu miktar 8.5 milyon tondu. Bunun üstündeki miktarlar dünya pazarında satılabilirdi. Aslında şekerin çoğu karşılıklı ticaret anlaşmaları ile satıldığından, sınırlı bir açık pazara aniden fazladan 1,5 milyon ton'un gelmesi şekerin fiyatını düşürecek ve *la Grau Zafra*'nın (Büyük Hasat seferberliğinin) amacına ters düşecekti. Sonuçta, Büyük Hasat kampanyasında elde edilen 8,5 milyon ton, rekor düzeyde olmasına rağmen, ilan edilen hedefin çok altındaydı.

Castro sonucun böyle olacağını çok önce farketmişti ve her zaman yaptığı gibi ilkelerinden ödün vermeyen bir söylemle pragmatizmi beraber götürdü. Ağustos 1968'de Rusya'nın Çekoslovakya'yı işgali, Castro'ya gelecek değişiklikler için sinyal verme ve Rusya ile ilişkileri yakınlaştırma fırsatı verdi.

Gözlemciler Castro'nun ünlü konuşmasının çift yanlılığını vurgulamaktan çok hoşlanırlar.[39] Castro (1962 füze krizine dolaylı bir atıfla) Varşova Paktı birliklerinin diğer ülkeleri savunmaya gelince o kadar da gönüllü olmadıklarını belirtti ve gelecekteki olası durumlarda da bu birliklerin kullanılmasına hazır olunması gerektiğini vurguladı. Ancak konuşmanın genel hattı net ve tutarlıydı. Dünya, Rusya'yı Prag Baharı'nın yandaşlarına karşı müdahalesinden ötürü mahkum ederken Castro Rusya'yı destekledi. Büyük Hasat'ın sonuçları henüz bilinmiyordu, Büyük Devrimci Taaruz'un[40] ortasında, Castro dolaylı olarak ekonomik projesinin iflasını kabul etmişti. Daha o an, Castro Küba'nın Rusya ve diğer ülkelerle ilişkilerinde manevra ala-

nını korumaya çalışsa da, konuşmasının ana mesajı Küba ve Sovyet çıkarlarının özdeşliğini kabul etmesiydi.

Bunun nedeni, her zaman olduğu gibi, öncelikle ekonomiyle ilgiliydi. Herşeyden önce bu konuşma, kemer sıkma önlemlerinin Castro'nun öngördüğü ekonomik atılımı yaratmakta başarısız olduğunun üstü kapalı biçimde kabul edilmesi anlamına geliyordu. Aksine işçiler arasında artan yabancılaşma ve işten kaçma olayları Küba hükümetinin 1969 boyunca değişmeyen sorunu haline geldi ve 1970 yılının katı iş yasalarının yolunu açtı. 1960'lar boyunca sermaye birikimi yarışı içinde işçilerin sömürülmesi devletin görevi iken, bu sömürü ekonomik bağımsızlığı elde etmeye yetmemişti. Çekoslovakya konuşması bu gerçeğin kabul edilmesi ve SSCB ile ekonomik bir uzlaşmaydı. 1970'e gelindiğinde artık ekonomik kararları veren en üst düzeydeki kurum, Sovyet-Küba Ortak Ekonomik Konseyi (JUCEPLAN) idi. "Guevaracı" dönem boyunca dışlanmasının ardından Küba Komünist Partisine yeniden merkezi bir yer verildi ve devlet, toplumsal sistemin geri kalanına göre güçlendirilerek Sovyet planlamacılığına ağırlık verildi.[41]

Küba rejiminin yaptıkları tereddüde yer vermeyecek kadar açıktı. Herşeyin 10 milyon tonluk şeker hasadı için kullanılması (ki bu rakamın abartılı olduğu baştan belliydi) yatırıma dönüştürebilir bir sermaye fazlası üretmeye mutlak öncelik tanımıştı. Herşey; sosyal harcamalar, işçi sınıfının tüketimi, ekonominin farklı sektörlere yayılması için yapılan uzun dönemli projeler, bu amaç uğruna feda edildi. Kullanılan söylemi bir kenara bırakırsak, Küba için bu hedef, dünya piyasasında bir meta üreticisi olarak kabul edilmek anlamına geliyordu. 10 milyon ton rakamının önemi, Rusya'ya verilmesi gereken 8,5 tonu karşılayıp üstüne dünya piyasasında satılabilecek 1,5 milyon ton bırakmasından kaynaklanıyordu; 10 milyon tonun gerçekçi olup olmadığı veya muazzam miktarda fazladan şekerin dünya pazarına gelmesinin fiyatları düşürmesi olasılığı bir yana, bu kampanya Küba'da hayatın her alanına nüfuz eden bir etki yarattı.

Bütün kaynaklar şekere aktarılmış, sanayi projeleri terkedilmişti. Herşey şeker üretiminin arttırılmasına bağlıydı ve *herşey* bu projeye göre düzenlenmişti. Ekonominin diğer alanları terkedilmiş, çoğunlukla verimsiz olsa da işçiler şekerkamışı tarlalarına aktarıl-

mıştı. Kaynakların sosyal harcamalar ve tüketimden kaydırılmasını kabul etmeleri için işçiler üzerindeki ideolojik baskı gün geçtikçe arttırıldı. Tüketim malı üreten 20 bölgenin 3'ü dışında hepsinde 1965-70 arasında üretim düştü. Bu dönemde hem toplam hem de kişi başına büyüme yavaşladı.[42] Yaşam düzeyleri düşerken artan ölçüde katı disiplin kuralları uygulamaya sokuldu. Enternasyonalizm, demokrasi ve katılım lafları iktidarın Castro'nun elinde olağanüstü düzeyde merkezileşmesini gizliyordu - bu merkezileşme daha sonra 1976 Anayasasında resmileştirildi ve Küba Komünist Partisi'nin *ilk* kongresinde onaylandı. Kumanda yapısı içinde ordu giderek daha merkezi bir rol üstlendi.

Bu koşullarda düşük emek üretkenliğinin ve işten kaçmanın resmi politik konuşmaların ana teması haline gelmesi şaşırtıcı değildi. 1970'te ücret farklılıkları ve maddi teşvikler yeniden uygulamaya konuldu. İşçi sınıfı içindeki bu farklılaşma İleri İşçiler Hareketi'nin kurulması ile resmileştirilmişti. Bu Hareket'e üye olmak Komünist Parti üyeliğinin de ön şartıydı. Hükümetin hazırladığı bir listeden işyeri bazında seçilen "ileri işçi", gösterdiği iş disiplini, dakiklik, üretkenlik gibi kıstaslarla tanımlanıyordu. Hoşnutsuzluk veya eleştiri kötü özelliklerdi. Öte yandan "ileri işçi" seçilmek önemli maddi ayrıcalıklar getiriyordu. 1970'te dört yıldır uygulanan karne uygulaması kaldırıldı. Tüketici mallarına herkes ulaşamazken, prim veya ikramiye alanlar için böyle bir sorun yoktu. Hatta "ileri işçi" para biriktirebilir ve faize yatırabilirdi.

Küba toplumunda zaten varolan ayrıcalıklı kesim şimdi ayrıcalıklı bir grup işçiyi de içine alıyordu. Maddi varlıkları ne olursa olsun (ki bazılarının bu konuda diğerlerinden daha şanslı olduğu açıkça görülebiliyordu), iktidarın merkezileşmesi toplumun tepesindeki küçük bir gruba muazzam bir güç sağlıyordu. Öylesine çok reklamı yapılan kitle örgütleri - en başta da Devrimi Savunma Komiteleri - daima devlet kararlarının uygulanmasının araçları ya da devletin gözetim organları olarak çalıştılar. Bu örgütlerin hükümet tarafından atanan liderlerinin taban tarafından denetlenmesi tamamen olanaksızdı. 1970'te sendika seçimleri yapıldığında toplu tartışmaya izin verilmedi (zaten eleştirileri kamuya açıklayacak hiçbir ifade aracı yoktu) ve seçimlere katılım düşük oldu. Kapı kapı dolaşarak

veya tek tek propaganda yapılmasına izin verilmedi. Sadece hükümete bağlı medya mevcuttu. Seçime ilgisizlik, katılımcı ve ilgili bir halkın tepkisine benzemiyordu. Sözü edilen bütün diğer hoşnutsuzluk belirtilerinin (işten kaçma, kötü iş yapma, sarhoşluk gibi) yanısıra, bu olay da giderek artan ancak örgütsüz bir yabancılaşma resmi çiziyordu.

1970'te dönüm noktasına gelindi. Gözlemcilerin avuntu buldukları bir terimle, devrimin "kurumsallaşması" diye ifade ettikleri olgu, bağımsız ekonomik gelişme projesinden vazgeçilmesi, Küba'nın dünya ekonomik sistemi içinde diğer zayıf ulusal sermayelerle aynı koşullarda yaşacağının kabul edilmesi anlamına geliyordu. İçerde bu vurgu kendini yeni çalışma normlarında, düşük üretkenliğin cezalandırılmasında ve her türlü muhalefet üzerinde artan denetimde gösteriyordu.[43]

Bütün bunlar dünya ekonomisi içinde ayakta kalmanın ve Küba'nın Sovyet ekonomik etki alanına toptan entegrasyonunun koşullarını ifade ediyordu. Küba fiilen kendi sanayini geliştirme veya ekonomisini çeşitlendirme hedefinden vazgeçmekle kalmadı, entegre bir ekonomik sistem içindeki bir şeker üreticisine dönüştü. Küba Comecon'a 1972'de katıldı, ama daha 1970 yılında Küba-Sovyet Ekonomik Bilimsel ve Teknik İşbirliği Komisyonu karar mercii haline gelmişti. Bu kurum diğer işlevlerinin yanısıra 1976-80 beş yıllık planını hazırlamakla görevliydi. Castro 1971'de "büyüme basamaklarının atlanamayacağı"nı kabul ediyordu (devrimci irade politikasından öylesine uzaklaşmıştı ki, Guevara'dan artık hiç bahsetmemesi şaşırtıcı değildi!)[44] Böylece Sovyet planlama yöntemleri egemen hale geldi, maddi teşvikler, işletme karlılığı, tek adam yönetimi, beş yıllık planlar. 1973'e kadar fiyat kontrolleri kaldırıldı ve 3 yıl sonra da menejerler için kar payı uygulaması başladı. Bunlar ekonominin Sovyet etki alanına genel entegrasyonunun ifadeleriydi. 1973'te artık Küba'nın bütün dış ticaretinin %67,5'u SSCB ile yapılıyordu. Makinalar ve mamüller Doğu Avrupa'dan diğer dövizlere çevrilemeyen paralarla alınıyordu ve bu oran izleyen 15 yıl boyunca artarak devam etti. Ekonominin bütün diğer alanlarındaki faaliyeti şeker üretimine göre ikincil hale getirildi.[45] 1970 ve 1986 arasında Küba'ya ulaşan yaklaşık 7 milyar dolarlık Sovyet yatırımı bu çembe-

ri kırmaya değil güçlendirmeye hizmet etti.

Bu değişikliklere, çalışma hayatının ve hatta hükümetin askerileştirilmesi eşlik etti: 1970'lerin ortasında 20 bakanlıktan 10'u askeri kontrol altındaydı. 1971'de çıkarılan Aylaklığa Karşı Yasalar baskının en uç ifadesiydi. Kolektif öz savunma veya hatta ifade araçları bile mevcut değildi. Bir sendika liderinin söylediği gibi,

> *"[sendikaların rolü] işçi sınıfı olarak bizim çıkarlarımızla devrimci devletin çıkarlarını bağdaştırmaktır. Bizim temel rolümüz yönetimle uzlaşmaz, çelişik değil uyumlu bir roldür."*[46]

Henüz 1973'te CTC Kongresi'nde Komünist Parti'nin yaşlı Genel Sekreteri Lazaro Pena "küçük burjuva eşitlikçiliğini" şiddetle lanetlediğinde yeni çizgi kendini ifade etmişti.

Küba toplumunun gerçekleri 1975'te yeni "sosyalist" anayasayı onaylamak üzere toplanan Küba Komünist Partisi'nin ilk kongresinde belki de en berrak ifadesini buluyordu. Kongre Fidel'i Komünist Parti'nin Genel Sekreteri, silahlı kuvvetlerin başkanı, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak onayladı. Kardeşi Raul bütün bu görevlerde onun yardımcısı ve doğal halefi olarak belirlendi. Devletin bütün yönetici organlarında, iktidar birbirinin alanına giren işlevleri üstlenen 18 kişiye aitti. Bu bireylerin hiçbiri seçime, geri çağrılmaya veya hesap sorulmasına tabi değildi. Böylece bir yıl önce halk iktidarı denemesi olarak iddia edilen sürecin bir sahtekarlık olduğu ortaya çıkıyordu; bu yeni tip "yerel iktidarın" kurumlarına gönderilen delegeler en alt yerel düzeyde seçilebiliyordu ama üstteki kurumlar devletin atadığı kişilerce oluşturuluyordu. Komünist Partisi de Küba toplumunun ayrıcalıklı kesimi adına konuşuyordu. Üyelerinin %50'sinden fazlası menejer ve bürokratlardı.

Dünya'da Küba

Küba'nın dünya çapında oynadığı rolü işte bu arkaplan üzerinde incelemek durumundayız. 1970'te, 1960'ların Guevaracı mesajını tamamen benimsemiş olanların protestoları arasında[47] Castro silahlı mücadele yolunu tereddüt etmeden arkada bıraktı ve Şili'de Allen-

de'nin temsil ettiği sosyalizme parlamenter geçişi desteklemeye başladı.[48] Küba artık Peru'daki Velasco ve Panama'daki Torrijos gibi burjuva milliyetçi hükümetler ile bu hükümetlerin kendi işçi sınıflarına nasıl davrandıklarına aldırmaksızın ortak anti-emperyalizm temelinde ilişkiye geçmeğe çalışıyordu. Küba uluslararası bir mücadele hareketini değil, kafa dengi *devletlerin* ittifakını inşa ediyordu.

Bu açıdan Küba'nın stratejileri, 1960'ların sonunda kısa bir süre için ayrıştığı Sovyet çıkarlarına denk düşüyordu. 1970'te Cezayir'de Bağlantısızlar Hareketinin konferansında yaptığı konuşmayla ağırlığını Sovyetlerden yana koydu ve SSCB'yi emperyalistlikle suçlayanları kınadı. Castro'nun Şili'ye ziyareti, geçmişteki rolleri ile bütün itibarlarını kaybeden Latin Amerika komünist partilerine yeni bir meşruluk kazandırdı. Küba SSCB adına Latin Amerika'da nüfuz alanları arıyor ve bağlantısız bir blok oluşturmak için önderlik ediyordu.

Küba'nın uluslararası konularda, özellikle Angola'da, sıkça müdahale etmesinin eski enternasyonalizmine dönüşün işareti olduğu iddia edildi. 1960'lardaki enternasyonalizm şimdi artık terkedilmiş olan genel bir dönüşüm stratejisinin parçasıydı. Diğer yandan, şimdi bağlantısız bir hareket çerçevesinde burjuva devletleri ile ilişkiler ağı oluşturma çabası sözkonusuydu. Ama daha önemlisi, Küba'nın SSCB'ye ekonomik ve politik olarak bağımlılığı herşeyi belirleyen bir gerçekti. Kimi zamanlarda arada anlaşmazlıklar ve gerginlikler olsa da, Küba SSCB'nin genel stratejisinin ısrarlı bir savunucusu olmaya devam etti. Angola'da olanlar bunu en iyi şekilde gösteriyordu.

Küba Angola'ya ilk kez 1975'te asker gönderdi. Küba hükümeti, başı dertte olan MPLA hükümetinin lideri Agostinho Neto'nun isteği üzerine asker gönderdiğini ısrarla belirtti. Portekiz'e karşı savaşırken MPLA bir dizi kurtarılmış bölge kazanmıştı ve ülkenin %40'ının kontrolünü elinde tutuyordu. 1974'te Portekiz sömürgeciliği çöktüğünde, MPLA kentlerde benzer bir güce sahip değildi. Kentlerde sağcı FNLA ve UNITA örgütleri ciddi bir tabana sahipti. Dolayısıyla 1975 başında imzalanan Portekiz'in çekilme anlaşması 3 örgüt arasındaki bir uzlaşmayı gerektirdi ve eski Portekiz sömürgecilerine bir dizi garanti verildi. 1975 ortalarında anlaşmalara rağmen Angola'da egemenlik mücadelesinin son bulmadığı ve kentlerde kitle

gösterilerini ve mitingleri yasaklamak gibi hamlelerin sağcıları güçlendirdiği ortaya çıktı. Temmuz ayında Neto sağ kesime karşı silahlı bir saldırı başlattı.

Güney Afrika hükümeti de bölgedeki gelişmeleri izliyordu. Portekiz'in çekilmesinden sonra bölgede eski sömürgelerden oluşan bir devletler bloğunun oluşumunu engellemek için bölgedeki ekonomik ve askeri hegemonyasını kullanarak Angola ve Mozambik'e karşı bir dizi saldırı başlattı.[49] MPLA'nın saldırısına, Angola sınırına asker kaydırarak, Namibya sınırını korumaya alarak ve ülkenin güneyinde bulunan UNITA kuvvetlerini destekleyerek cevap verdi. Neto Küba'dan böylesi bir ortamda yardım istedi.

Yardım çağrısı doğrudan ve özel olarak Küba'ya yapılmıştı. Castro ve Neto, 1960'ların 'dayanışma' döneminden kalma eski bir dostluğa sahipti. Ancak kimi yorumcuların, Küba'nın 35 bin asker göndermesini Rusya'ya rağmen yapılmış ve Küba'nın politik bağımsızlığını gösteren bir hamle olarak yorumlamaları gerçeği yansıtmıyor. Sömürgeciliğin çözülmesi, Sovyetler Birliği'ne Güney Afrika'da nüfuz alanları kazanmak için fırsat yaratmıştı. Bu politika daha sonra Brejnev doktrini ile formüle edildi. Sovyetler havadan çok miktarda askeri malzeme taşıdılar ve Küba'nın bu kadar büyük bir gücü seferber etmesi başka türlü mümkün olmazdı. Ayrıca askeri dengenin Neto lehine çevrilmesi ve Güney Afrika'nın işgalinin başarısızlığa uğratılması asker ve malzemenin çok hızlı aktarılması sayesinde mümkün oldu. Bu arada sözkonusu yorumcuların Küba'nın rolünü değerlendirirken, Angola kentlerindeki ve özellikle başkent Luanda'daki yoğun kitle eylemlerinin etkisini küçümsemeleri ilginçtir. Kentlerdeki halk komiteleri Güney Afrika'nın ikinci bir cephe açmasına ve rejimin içerden çökertilmesi planlarının başarıya ulaşmasına izin vermedi. Halk komiteleri de Güney Afrika'nın geri püskürtülmesinde en az Küba askerleri kadar etkili oldu.

Küba enternasyonalizmi için ateşli savunucuları için Angola, tartışmaların temel taşıdır. Küba'nın asker gönderme kararı ve 1977'de Nito Alves'in önderliğindeki darbe girişiminin yenilmesi (Sovyetler bu girişimi önceden bildiği halde hükümeti uyarmamıştı) Küba'nın Sovyet stratejik çıkarlarından bağımsızlığına kanıt olarak gösterilir. MPLA içinde hizip çatışmalarının uzun bir geçmişi vardır; 1977 dar-

be girişimi de bu çatışmalardan birisidir. Ancak burada daha önemli olan, Küba'nın 1975'te savunmak için müdahale ettiği devletin 1977'ye kadar, önceki iki yılın kentli kitle hareketlerini, 1975'te kilit rol oynayan örgütleri bastırmış olmasıydı. Bu devlet Küba'nın 1970 sonrası gelişmesine benzer çizgide devlet kapitalisti bir rejim kurmakta kararlıydı. Küba'nın savunduğu anti-emperyalist devletler koalisyonu Sovyetler Birliği'nin politik hedefleriyle sıkı sıkıya bağlıydı. Latin Amerika'da olduğu gibi orada da bu koalisyonun parçası olmanın kıstasları, içerdeki demokrasinin düzeyi veya uluslararası işçi sınıfı dayanışmasına uygun davranmak gibi şeyler değildir. Aksine, SSCB kabul edilebilir bir rejimin tanımını sürekli değiştirdi. Sosyalizme bağlılık, kıstaslardan biri değildi. Dolayısıyla Küba, Ekvator Gine'sindeki zalim ve baskıcı rejimi savunurken hiç sıkıntı çekmedi. Daha da önemlisi, Küba askerleri Etyopya'da da Sovyet dış politikasının amaçlarına hizmet etti. Rusya, aynı anda hem Eritre Kurtuluş Hareketiyle, hem de sınır konusunda Somali'yle savaşan Etyopya'nın zalim Derg hükümeti ile yeni anlaşmalar yaptığını ilan ettiğinde, Küba askerleri de Etyopya hükümetinin hizmetine sunuldu. Küba askerleri Eritre'lilerle savaşmadı, ancak Küba Somali cephesine bekçilik yaparak Etyopya birliklerinin diğer tarafta katliamlarına rahatça devam etmesini sağladı.

Küba'nın Angola'da devam eden askeri varlığı "ilerici" rejimlere askeri desteği temsil ediyordu. Bu politika Brejnev doktrininin merkezinde yeralıyordu ve ABD'nin Vietnam sonrası bütçesinde yaptığı kesintileri fırsat bilerek bölgede kendi ekonomik ve politik çıkarları açısından mevzi kazanmayı amaçlıyordu. Mozambik ve Güney Afrika arasında 1984'te varılan Nhomati Anlaşması SSCB için bir kayıptı ama Küba'nın varlığı, Angola'nın da Mozambik'i izlememesini sağlayan önemli bir faktördü. O zamana kadar UNITA aracılığıyla mücadele eden Güney Afrika'nın 1987 sonunda yeniden işgal kararı almasının da nedeni aynıydı. Güneybatı Afrika bu kararda merkezi öneme sahipti. Angola'ya ciddi bir güç yığılması ve Cuito Canavale kentinin ele geçirilmesi UNITA'nın MPLA'ya karşı rakip bir hükümet merkezi oluşturmasını sağlayacaktı. 1987-88 denemesi de yenilgiyle sonuçlandı. Cuito Canavale için canalıcı olan çarpışmayı Küba askerleri kazandı, ama bu sonuçta Sovyet ve Doğu Avrupa

hava kuvvetleri de belirleyici bir role sahipti.

Sonuç Güney Afrika için askeri bir yenilgi oldu. Ancak bir tek çarpışmanın Güney Afrika'daki durumu dönüştürdüğü ve ırk ayrımcılığına son verdiği iddiası saçma bir iddia. Angola yenilgisi Güney Afrika'yı uzlaşmaya yöneltti; ya da bu yönelimi güçlendirdi. Ancak bunu izleyen olayların Güney Afrika hükümetinin yenilgisini gösterdiği söylenemez. 1988'in sonunda bütün taraflar borç görüşmelerinin başlatılmasına karar verdiler. Sovyetlerin Angola'nın yenilgisinde hiçbir çıkarı yoktu, ancak Gorbaçov döneminde Afrika'da daha da yayılabilecek uzun bir silahlı mücadeleye girmeye de istekli değillerdi. 1988 görüşmeleri savaşa son verdi. Ancak Güney Afrika'nın etkinliğini kabul ederek ve sonuçta FNLA ve UNITA'ya itibar kazandırarak önemli bir ödün verilmişti. Amerikan temsilci Chester Crocker'in söylediği gibi,

> *"Sovyetlerin, anlaşmanın yalnızca iki tarafı değil üç tarafı üzerinde de (Küba, Angola ve Güney Afrika) etkisini kullandığına kuşku yok."*[50]

Görüşmeler Güney Afrika ile ilgili olduğu kadar ABD-Sovyet yakınlaşması ile de ilgiliydi. Küba birliklerinin Angola'dan çekilmesi, Sovyetlerin Güney Afrika'ya yeni bir yaklaşımının, nüfuz alanları arayan Brejnev doktrininin Batı ile ekonomik ve politik işbirliği karşılığında terkedilmesinin sonucuydu. Angola'daki ANC bürolarının kapatılması ve UNITA'ya verilen ödünler Angola'lıların ödediği bedeldi. Ayrıca, Angola da batı bankaları ile ekonomik işbirliği arayışındaydı.[51] Castro'nun nihai anlaşmanın koşulları konusunda gösterdiği hoşnutsuzluğa rağmen, birliklerin geri çekilmesi Küba'nın çok az etkileyebildiği global dengelerin bir sonucuydu. Castro'nun konuşmalarının ihanet ve uzlaşmaya dönük öfkeli imalarla dolu tonu, bir zamanlar Angola'yı bağımsız uluslararası bir konuma ulaşmak için (ilüzyon da olsa) bir fırsat olarak gördüğünü düşündürüyor.

Onüç yıl süren Angola müdahalesi Küba'lılar için de ciddi bir problem haline gelmişti. Sorunlardan birisi, artan sayıda asker kaçakları ve uyuşturucu sorunuydu. Eve döndüklerinde konut ve iş beklentileri karşılanamayan büyüyen gaziler ordusu ise bir diğeriydi. Savaşta ölen 1000 kişi Küba'da artan öfke ve hayalkırıklığı yarat-

nıştı. Ayrıca, Küba askerlerinin Angola'da destek görmediklerine ilişkin (savaş basında çok az yer almış olsa da) ve sık sık yerel halkla Küba askerleri arasındaki şiddetli çatışmalara dönük haberler de bu etkiyi güçlendiriyordu.[52]

Bir başka düzeyde, Küba'nın Angola'daki varlığı kendi somut çıkarlarına dayanıyordu. Angola belli başlı bir petrol üreticisiydi ve Küba'nın Angola'daki müdahalesinin bedeli petrolle ödeniyordu. 1981'de yapılan bir anlaşma Küba'ya Güney Afrika sularında bir balıkçılık üssü ve önemli balıkçılık hakları kazandırdı.[53] Diğer yerlerde de Küba askeri yardımı Küba'nın ihracatı ile bağlantılıydı. Savaş sonrası inşaat faaliyeti (örneğin Vietnam'da) sadece Küba işçilerini değil Küba malzemelerini, özellikle çimentoyu gerekli hale getirdi. Son derece vasıflı olan Küba tıbbi ekipleri beraberlerinde ihracat listesinin önemli bir maddesi haline gelen Küba ilaçlarını götürdüler.

Küba 1970'ten sonra Sovyet dış politikasının Afrika ve Latin Amerika'daki temsilcisi gibi davrandı. Küba'nın bu bölgelerde varlığını sürdürmekte kendi politik ve ekonomik çıkarları vardı, ancak bunlar her dönüm noktasında Sovyet çıkarlarıyla çakışıyordu. Castro'nun 1971'de Cezayir'de yaptığı müdahale ile 1979'da Rusya'nın Afganistan'ı işgalini açıkça savunması arasında tutarlı bir çizgi vardı. Küba'nın silahları Sovyetler Birliğin'den bedavaya geliyordu. Bunun Küba'ya maliyeti, karşılığında insan göndermesiydi. Ancak, 1970'lerin ortasında Küba'da zaten işsizlik %5'e ulaşmıştı ve yurtdışına gidenlere maddi teşvikler veriliyordu. Dolayısıyla, Küba'nın uluslararası ilişkilerde izlediği çizgi daima dünya çapında yandaşlar ve müttefikler arayan Küba devletinin ihtiyaçları ve çıkarlarına tekabül etti.

Dolayısıyla Sovyet çıkarlarına da iyi hizmet etti. ABD 1979 Nikaragua devriminin arkasından Orta Amerika'ya askeri yardım yığmaya başladığında, Küba'nın hem Nikaragua'daki FSLN hem de El Salvador'daki direniş hareketi FMLN liderliği üstündeki etkisi canalıcı bir önem kazandı. Küba her iki ülkeye de teknisyenler ve öğretmenler gönderirken uzlaştırıcı bir rol üstlendi. 1983'te Grenada işgalinden sonra Küba'nın El Salvador'daki devrimcilere ve Nikaragua'daki Sandinistlere verdiği mesaj Sovyetlerin global çıkarlarıyla çok

daha net bir biçimde çakıştı. Orta Amerika barış görüşmeleri çok ağır bir biçimde ilerlerken Küba onları görüşmelere aktif biçimde katılmaya ve her türlü gerekli ödünü vermeye teşvik etti. Dışişleri Bakanı Yardımcısı Ricardo Alarcon'un 26 Mart 1984'te söylediği gibi "Nikaragua"nın işgali durumunda kendilerini savunmak Nikaragua'lılara düşer."[54]

Bu tavır, ayakta kalmak için diğer devletlerle, bu rejimlerin karakteri ne olursa olsun ilişkiler geliştirmek isteyen bir devlet açısından oldukça tutarlı. Proleterya enternasyonalizmi ile ise kesinlikle bağdaşmaz. 1982'de Malvinas savaşı sırasında Castro Arjantin dışişleri bakanına evsahipliği yaptı. Arjantinli bakan 'kirli savaş' mantığının mirasçısı olan bir hükümetin temsilcisiydi. Ancak devlet sorunları herşeyden önemliydi. Küba'nın şimdi bağlantısız kesimle kurmaya çalıştığı ilişkiler de tam anlamıyla böyle. Gelecekte de, yeni Rus rejimi ile ilişkileri sağlarken ekonomiyi ayakta tutmak için Küba iç demokrasi veya sınıf doğasına bakmadan bulabildiği her yerde dostlar edinmeye çalışacak. Çin hükümeti Tienanmen Meydanı'nda öğrencileri öldürürken Küba dünya çapında yükselen protesto korosuna katılmadı. Biryıl sonra Çin'le ticari ilişkilerini yeniden başlattı.

Küba ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkinin tarihi, Zimbalist'in "tamamen dostça olmasa da, (Sovyetler Birliği ile ilişkinin) etkileri genelde yararlı oldu" ifadesinin ne kadar samimiyetsiz olduğunu gösteriyor.[55] Stubbs Sovyet "yardımını", az gelişmiş ülkeleri daha gelişmiş olanların düzeyine yaklaştırmak üzere tasarlanmış bir işbirliği olarak tanımlıyor.[56] Eğer amaç bu idiyse, açık ki başarılı olmadı. Açık olan şu ki, Küba'nın Sovyetler Birliği'ne ekonomik olarak bağımlı kalmasının sonuçlarından biri, Küba'nın Sovyetler'in dünya çapındaki stratejik hedeflerine entegre edilmesi oldu.

İslah kampanyası

1980'de Küba'lı göçmenler Florida'ya ulaşmak için denize açıldılar. Bu göçmenler ABD için bir propaganda malzemesiydi. Küba'da ise Castro onları "yeryüzünün pislikleri" olarak, uyuşturucu satıcıları, kadın tüccarları, uyuşturucu bağımlıları ve eşcinseller olarak lanetliyordu. Aslında göçmenler arasında çok sayıda işsiz vasıflı işçi var-

dı. Hayalleri yıkılmış Angola gazileri ve çeşitli muhalifler bulunuyordu. Birçoğu eşcinselcli, Küba'da sürekli ve sistematik baskı görmekten bıkmışlardı.[57] Kaçanların sayısı, hükümet olanları emperyalist propaganda diye küçümsüyor da olsa, Küba'da birşeylerin ciddi şekilde yanlış gittiğini gösteriyordu.

Göçmenler sorunların boyutlarını ortaya koyuyorlardı. O zaman şiddetle yalanlandıkları halde, birkaç yıl sonra Castro "islah" kampanyasının başlangıcında bu söylenti ve eleştirilerin çoğunu doğruladı. 1970'lerin sonuna gelindiğinde, sağlık ve eğitim konusundaki yaygın etkinliklere rağmen kamu sektörünün harcamaları sürekli düşüyordu. Genelde daha çok tüketim malı vardı, ama bunları alacak parası olanların sayısı azalıyordu. Menejerler, bürokratlar, subaylar ve nüfusun geri kalanı arasındaki uçurum büyüyordu.[58] Sınırlı bir özel sektöre izin verilmesi bu farklılıkları daha da arttırdı. İşletme yöneticileri karların yüksek olduğu özel sektöre para ve malzeme aktardıklarından yolsuzluklar da yayılıyordu. 1960'ların ortalarında alınmış önlemlerden geri adım atıldı, kadınlara karşı cins ayrımcılığı Aile Yasası'nda resmileşti. Aile Yasası kadının yerinin evi olduğunu öngörüyordu. 20 yıl önce Lucia gibi filmlerin karamizah konusu yaptıkları bu düşünce artık devletin resmi politikası olmuştu. Resmi olarak tanınmasa ve kabul edilmese de, ırkçılık oldukça yaygındı. AIDS kurbanlarının Pines Adası'nda karantinaya alınmasına kadar varan eşcinsellere yönelik baskının sosyalizmle ilgisi yoktu.[59] Bütün eleştiriler susturuluyor ve eleştiri sahipleri ya hapsediliyor ya da sürülüyordu: Ariel Hidalgo'nun Küba'daki "yeni sınıfı" teşhiri bunun örneklerden sadece birisi.[60]

Bu dönem boyunca Küba hem ABD ile yakınlaşmaya hem de çokuluslu sermaye ile işbirliği alanları bulmaya çalışıyordu: 1982'de artık yabancı sermayeye, ortak oldukları işletmelerin %49'una kadar mülk edinme hakkı tanınmasının ötesinde, kendi istedikleri yatırım, çalışma, ücret ve örgütlenme koşullarını uygulama olanağı tanınmıştı. 1980 yılında çıkarılan 32 numaralı yasa, sendikaların işyerlerindeki son kontrol olanaklarını da ortadan kaldırdı ve yöneticilere, işten çıkarma da dahil, tam yetki verildi. 1970'lerin sonunda Küba'da en azından 4.900 politik mahkum ve sayısı bilinmiyen hızlandırılmış mahkeme kararları ile infaz edilen idam vardı. Dikkat

çekici başka bir olay ise sert 1979 Ceza Yasası'nda ifadesini bulan adi (hırsızlık vb.) suçlardaki artıştı. Bu tür suçlar için verilen rakamların içinde, hızla artan (1979'dan 1985'e kadar 10 binden 25 bine çıkan) "iş disiplinini bozma" vakaları da yeralıyordu. Muhalif bir işçi tarafından Vana telefon santralının kasten sabote edilmesi bu tür olaylardan biriydi.[61]

Sessizlik perdesinin arkasında beliren toplum, katı denetim yapıları ile bastırılmış, muhalefetin veya eleştirinin her türlü ifade aracından yoksun bırakılmış bir toplum. Ses çıkardığında zalimce ve hak hukuk aramaya fırsatı olmadan ezilen bir toplum. Hoşnutsuzlukların kaynağı liderliğin karakteri ya da davranışları değil, egemen sınıfla; sömürüyü, düşen yaşam düzeyini ve gelecekteki refah için bugün kamu harcamalarının kısılmasını kabul etmesi beklenen işçi sınıfı arasındaki ilişkiydi. Ne var ki, 1980'lerin sonuna gelindiği halde pek birşey değişmemişti. Küba hala şeker ihracatına bağımlıydı ve dünya ekonomisinin denetimine her zamankinden daha fazla açıktı. Rusya bağlantısı sanayileşmiş bir toplum veya çeşitli sektörlere yayılmış bir ekonomi oluşturmadı; sürekli hale gelen kıtlık ekonomiyi yönetenlerle üretenleri eşitsiz biçimde etkiledi. Ne açıdan bakılırsa bakılsın, bunun sosyalizm olmadığı açıktı. Göçmenlerin eleştirileri, ne şekilde kullanılırlarsa kullanılsın, gerçekti. Bütün eleştiriler şiddetle kınandı ve bütün muhalefet ifadeleri acımasızca bastırıldı.

Altı yıl sonra, 1986'da Castro bir "islah" programının başladığını ilan etti. Bu program, *glasnost* ve *perestroika*'ya karşı bir önlemdi ve Küba'nın ekonomik ve politik yapısının toptan bir değişime uğramasına alternatif olarak hazırlanmıştı. Castro, Küba'nın perestroika'ya ihtiyacı olmadığını söyleyerek tepeden aşağı yönetilen, halktan sadece uyum bekleyen bir kampanya başlattı. Programın amacı, Doğu Avrupa'daki değişimin etkisini savuşturmak ve Küba'da günlük yaşamın parçası olan ve herkesçe bilinen (ama kimsenin yüksek sesle söylemediği) yolsuzluk ve eşitsizliklere çözüm bulmaktı. Örneğin, Jean Stubbs'ın herşeyi dini bir mistisizmle ele aldığı Küba değerlendirmesi resmi savları tekrarlıyor ve "Partinin rolü ve demokratik merkeziyetçilik her zaman tepeden aşağı, tersine göre daha iyi işlemiştir"[62] şeklinde olağandışı bir sonuca varıyor. Sosya-

lizme doğru ilerlemek gibi bir sorun yoksa bu sonuç elbette doğru kabul edilebilir! Başka birçokları gibi Stubbs da Castro'nun 30 yıllık dayanılmaz karizmasına ve başedilemeyecek gücüne atıfta bulunuyor: Küba'lıları demokraside sahip oldukları çıkarları gönüllüce reddetmeye götüren bir karizma! Aklıma takılan soru, bu durumda böylesine süslü ve gelişkin bir baskı aygıtına hala neden ihtiyaç duyulduğu?

'İslah' kampanyasının kabul etmek zorunda kaldığı sorunlar istisnai birer olay değil, Küba'nın devrim sonrası tarihinin kalıcı özellikleriydi. Küba ekonomisi tek ürünün ihracatına dayalı bir ekonomiydi ve kaydedilen tek sanayi gelişme, şeker üretiminde makina kullanımıydı. Küba'yı yöneten bürokrasi devlet aracılığıyla dünya ekonomisinin koşullarını (artan sömürü ve her ne pahasına olursa olsun birikim) içerde uyguluyordu. Sistemin dönemsel krizleriyle karşılaştıkça bu devlet kendi işçi sınıfına acımasızca saldırırken işçi sınıfını kendi sınıf çıkarları için örgütlenme ve kendini savunma araçlarından - devrim adına - yoksun bırakıyordu.

Castro'nun da vurgulamak için büyük gayret gösterdiği gibi, İslah Programı bu sürecin tersine çevrilmesi değil, devamıydı. Devlet kendisini bekleyen zorluklara hazırlanmak için kendi saflarını düzene sokmak istiyordu.[63] Yolsuzluklara karşı savaş açıldı. 1989'da eski bir Angola gazisi ve Castro'nun yakın dostu olan Dışişleri Bakanı Arnaldo Ochoa diğer iki üst düzey memurla beraber uyuşturucu ticaretine karıştığı için yargılandı ve idam edildi. Başka bir üst düzey memurun bir İsviçre bankasında yarım milyon doları olduğu ortaya çıktı. Yolsuzluk ve istismarın diğer örnekleri de teşhir edildi. Uyuşturucu kullanımı ve fuhuş mahkum edildi. Küba liderliği ne kadar temiz görünmeye çalışsa da, bütün bunların varlığını herkes öteden beri biliyordu. İnsanların dolar karşılığında altın satabileceği dükkanlar, doları olanlar için her türlü kıt malın mevcut olduğu süpermarketler vardı.[64] Castro 30 yıldır Küba'nın politik yaşamının her ayrıntısını bilmekle övünürken muazzam ölçülerdeki yolsuzluk ve rüşveti görmemiş olması mümkün müydü?

> *Buradaki resmi çizgi, Doğu Avrupa'da istismarlar, hatalar ve yanlış uygulamalar olduğu şeklinde. Partimiz bunların hata olduğunu söylemekten başka ne yapabilirdi*

ki? Başka birşey söylemek 30 yıldır halka Doğu Avrupa hakkında yalan söylediklerini itiraf etmek olurdu.[65]

Aynı makale Castro'nun şöyle yakındığını yazıyor,

Bulgar forkliftlerini dünyada bizden başka alan yok. Bunlar öyle derme çatma ki sadece biz alıyoruz. Geçmişte böyle şeylerden bahsetmek zordu.

Böylece Küba'nın bütün kalkınma stratejisi sorgulanmaya başlandı.

Doğu Avrupa'da olaylar geliştikçe Küba hükümeti bir dizi sorunla karşılaştı. Şekere dayalı ve SSCB'ye böylesine bağımlı bir ekonomi SSCB ile ilişkisinin son bulması halinde muazzam zorluklarla karşı karşıya kalacaktı. Ekonomik ve politik krizler birbirinden ayrılamayacak şekilde içiçe geçmişti. Küba'nın ilk karşılaştığı sorunlardan biri artan borçlarıydı (6,4 milyar dolar dış borç). Buna ihracat, ithalat, makina ve herşeyden önemlisi petrolde SSCB'ye bağımlılığın yarattığı sorunlar ekleniyordu. Rus petrolünün bir kısmı Küba'ya satılıyordu, ancak bu anlaşma petrol fiyatları arttığı sürece Küba'ya yarar sağladı. 1986'dan sonra dünya petrol fiyatlarındaki düşüş Küba'nın durumunu zorlaştırdı. Mevcut stoklar azalırken petrolü yeniden ihraç edebilmek için tek çare içerdeki petrol tüketimini kısmaktı. Küba'da tüketilen gıda maddelerinin %30'u ithal malıydı. Toprağı iç tüketime dönük üretime çevirmek, Küba'nın bütün ihracatının dayalı olduğu şeker üretimi için gerekli toprağın çevrilmesi anlamına geliyordu! Tek alternatif, tüketim düzeyini düşürmek, sosyal harcamaları üretime aktarmak ve aynı anda sömürü düzeyini yükseltmekti.

Ancak 1980'lerin başında özel girişimcilik, maddi teşviklerin kullanılması ve ücretlerin verimliliğe bağlanması teşvik edilmişti. Ortak çıkarlar veya eşit ölçüde özveri kavramları "hatalı eşitlikçi kavramlar" olarak bir kenara itilmişti. Aynı yıllarda devlet görevlilerinin sayısı da (yaklaşık on yıl içinde 30 binden 248 bine) hızla artmış, teknik personel sayısı iki katına çıkmıştı! 1980'lerin başında şeker fiyatları yükselirken yaşam düzeyinde yükselme görülmüştü; tabi bundan yararlananlar yeni ekonomik faaliyetlerden bireysel kar

elde eden bürokrat ve menejerlerdi. Merkezi kontrolün çözülmeye başlaması yolsuzluk ve artan gelir farklılıkları üretmiş ama ekonominin yapısı veya yönünde değişiklik meydana getirmemişti. Şimdi kar ve özel kazancın motoru teklemeye başlamıştı. Tekrar kemer sıkma önlemleri nasıl savunulacaktı?

Daha önce birçok kez olduğu gibi, bu defa da Castro rejiminin imdadına yetişen Che Guevara oldu. Birden onun adı ve imajı heryerde yeniden belirdi: O devrimci özveri ve kararlılığın vücut bulduğu kişiydi. Ancak, Batista'nın devrilişinin hafızalarda taze olduğu ve daha iyi bir gelecek vaadinin ilham verdiği 1960'lar artık geride kalmıştı. Dış dünya ne derse desin, Küba'lıların kaybedecek pek az hayalleri kalmıştı. Castro'nun, Küba'lı kitlelerle törenselleştirilmiş ilişkisini kullanarak halkı devlet bürokrasisine karşı seferber etme çabası işe yaramadı. Konuşmalarını dinlemeye gelen kalabalıklar daha küçüktü ve muhalif sesler yükseliyordu. Değişmeden kalan tek şey, birbiri ardına ABD hükümetlerinin (özellikle Nikaragua ve Panama'dan sonra) Küba'yı dize getirme konusundaki kararlılığıydı.

Küba devlet kapitalizmi için artık hayatta kalmak bütün kaynakları üretime akıtma ve tüketimi kısma yeteneğine bağlıydı. Daha önceki ahlaki kampanyalar gibi islah kampanyasının da ekonomik bir hedefi vardı - Küba işçilerini hayat standartlarının hızla düşmesini gönüllü olarak kabullenmeye ikna ederek üretim maliyetlerini azaltmak. Bu kez beklenen özveriler daha da köklüydü ama sürecin dinamikleri aynıydı, yani sermaye birikiminin genel ihtiyaçlarıydı.

Küba ekonomisi acilen şeker, bioteknoloji ve diğer ihraç malları için yeni pazarlar bulmak, uluslararası kredi kuruluşları veya çokuluslu şirketlerle ortak yatırımlarla döviz ve sermaye kaynakları yaratmak, diğer gelişmekte olan ülkelerle ittifaklar kurarak uluslararası borç ödemelerinde pazarlık gücü kazanmak zorundaydı. Küba bunları tek başına yapamazdı çünkü finans kuruluşları üzerinde ABD baskısı vardı. Döviz arayışı çeşitli turizm dallarında büyüme sağladığında petrol ihtiyacı daha da artacaktı. Her ne kadar Gorbaçov yönetimi Küba'dan desteğini hemen çekmediyse de, Küba'yı bekleyen zorluklar açıkça ortadaydı. 1987'de Küba'nın Doğu Avrupa'lı ticaret ortakları bundan sonraki ödemelerin dolara çevrilebilen dövizle yapılmasını talep etti. Aynı yıl *Moscow News* [Moskova Haber-

leri] gazetesi resmi çizgiye uygun biçimde Küba ekonomi politikasına cepheden saldırdı. Castro gazeteyi yasaklattı. 1986-90 ticaret anlaşmalarında şeker fiyatları önceki beş yıllık plandaki fiyatların altındaydı. Gorbaçov Castro ile yeni bir dostluk anlaşması imzalamasına rağmen Küba'nın borcunun iptal edilmesi yönündeki isteklerine kulaklarını kapadı.

Küba şimdi nasıl stratejilere yönelebilir? Bütün seçeneklerin dayandığı ortak nokta, Küba işçilerinin daha uzunca bir süre kemer sıkması varsayımı. 1990 Ağustosunda uygulamaya konan "barış zamanında özel dönem" bu istikrar paketinin boyutlarını ortaya koyuyordu. Petrol arzında %20'lik bir düşüş ve gelecekte de düşme tehlikesine karşı Castro sanayi üretiminde ciddi kesintilere gidileceğini açıkladı. Elektrik kullanımı %10, petrol kullanımı devlet sektöründe %50, özel konutlarda %30 kısılacaktı. Nikel üretimi yarıya düşürülecek ve 300'den fazla fabrika ya haftanın yarısında veya sadece havanın aydınlık olduğu saatlerde çalışacaktı.

İşçiler tekrar sanayiden tarıma kaydırılarak güya gıda maddesi üretimi arttırılacak ve böylece %30'u ithal edilen gıda maddelerinin faturası azaltılacaktı. Ancak burada işin içine bir, daha doğrusu birkaç çelişki giriyordu.

Öncelikli hedefi ekonomik kalkınma olan devrimden sonra 30 yıldan fazla süre geçmiş olmasına rağmen Küba hemen hemen tamamiyle şeker ihracatına bağımlı haldeydi. Üretim düzeyleri 1980'ler boyunca dünya çapındaki aşırı üretime rağmen artmıştı, çünkü hazır bir pazar vardı. Şimdi ise Rusya ve Doğu Avrupa hala (önemli ölçüde azalmakla beraber) bir miktar şeker tüketmeye devam etse de artık takas yöntemiyle alışveriş yapmayacaktı. Küba bir zamanlar tamamen Kuzey Amerika'lı imalatçılar tarafından kullanıldığı gibi şimdi de Doğu Avrupa satıcıları şebekesi içine hapsolmuştu. Alman malı bilgisayarların veya Macar otobüslerinin yedek parçalarının (ki bunlar ne özellikle verimli ne de ucuzdular) fiyatları 1990'da %50 arttı. Ayrıca, artık bunların da parasının dolara çevrilebilen para ile ödenmesi gerekiyordu. Küba'nın bir şekilde çok daha fazla miktarda döviz bulması gerekiyordu. Temel ihraç malı olan şeker, zaten aşırı stokların bulunduğu ve malların genellikle özel tercihli anlaşmalarla satıldığı bir pazara girmek zorundaydı; bu piya-

saya aniden birkaç milyon ton Küba şekerinin girmesi ise şeker fiyatının hızla düşmesine yol açacaktı.

Bunun alternatifi - yeni özel anlaşmalar - son derece sınırlıydı. Küba Çin'le 417 milyon dolarlık bir ticaret anlaşması imzaladı. Küba'nın şekerine karşılık Çin bisikletleri verilmesi de bu anlaşmanın kapsamında. Çin bu anlaşma ile daha geniş bir piyasaya ulaşmayı hedefliyor. Meksika ve Venezuella bir tür takas sistemi ile Küba'ya petrol verecekler ama petrolün bedeli piyasa fiyatı üzerinden saptanacak. Bioteknoloji - örneğin aşı vb ihracatı - potansiyeli olan bir ticaret alanı, ancak kısa dönemde ciddi bir gelir kaynağı değil (şu anda 150 milyon dolar getiriyor). Fransız, İtalyan ve Kanada çokuluslu firmalarıyla, onlar için oldukça avantajlı koşullarda yapılan ortak yatırımlar şimdilik petrol arama, nükleer enerji araştırması ve turizm alanları ile sınırlı. Turizm gelişme olasılıkları taşıyan bir alan. 1988'de Küba'yı ziyaret eden 302 bin turist 350 bin dolar harcadı. Bu yıl bu rakamın iki katına çıkarılması ve 700 milyon dolar gelir elde edilmesi umuluyor. Buna Küba sağlık tesislerinin yabancılara açılmasıyla başlayacak "sağlık turizmi"de dahil ediliyor.

Kurtuluş planının genel çizgileri oldukça açık. Bütün mevcut kaynaklar ihracata veya döviz getiren sektörlere akıtılacak. 1990'a gelindiğinde yaşam düzeyi devrim öncesi 1958 düzeyine kadar inmişti. Hükümet asgari beslenme düzeyini korumayı vaadiyor da olsa, fonlar tüketim ve sosyal harcamalardan kaydırıldıkça yaşam düzeyi de çok büyük bir olasılıkla düşmeye devam edecek. İşçiler tarıma geri dönerken en ilkel yöntemler yeniden uygulanmaya başlanacak: traktörlerin yerini hayvanlar, makinaların yerini el aletleri alacak.

İşte paradoks burada. Başında kim olursa olsun, Küba bürokrasisi kendi yaşamını sürdürebilmek için dünya pazarına dönmek ve bunun gerektirdiği koşulları kabul etmek zorunda. Latin Amerika'nın geri kalanı gibi, Küba da yatırım için, yabancı sermayeye en uygun koşulları ve sömürü düzeyini yaratmak konusunda rekabet edecek. Bu stratejiyi uygulayacak ve kendi işçi sınıfının artan sömürüsünü örgütleyecek olan kendine sosyalist diyen bir devlet.

Peki bunu nasıl başaracak? Castro, Che Guevara'nın hayaletini canlandırırken halkı tekrar 1960'larda olduğu gibi herkesin iyiliği için kollektif özveri ve gelecekteki büyüme için şimdilik zorluklara

katlanmak gibi düşünceler etrafında seferber etmeyi denedi. Ancak Küba işçi sınıfı katlandığı fedakarlıklardan toplumun giderek daha bariz hale gelen bir azınlığının yararlandığını ve ürettiği ürünlerin eşitsiz ticari anlaşmalarla harcandığını görüyordu. Çoğunluğa ulaşan ödül çok azdı.

Devletin koyduğu önceliklere karşı örgütlü bir direniş olmasa da yabancılaşma ve protesto işaretleri birikiyordu. Küba'lı romancı Lisandro Otero, süregelen bir "huzursuzluk"tan bahsediyordu.[66] Rock konserleri ve heavy metal müzik Küba gençliğine protesto fırsatları sağlıyordu. 1989'da bir sanat sergisi Castro tarafından kapatıldı ve 2 yıl sonra Sanatsal Özgürlük Derneği'nin iki lideri muhalefet suçundan hapsedildi. Geçen yıl Panamerikan Oyunları sırasında dış basının varlığından yararlanıp protesto gösterisi yapanlar olabilir gerekçesiyle sokaklar "hızlı eylem timleri" tarafından altüst edildi.

Ekim 1991'deki parti kongresinin arkaplanı böyleydi. Castro'nun, partinin hegemonyasının sarsılmasına asla izin verilmeyeceği şeklindeki çıkışının Castro'nun kararlarında hep olduğu iddia edilen otomatik destekten yoksun olduğu konusunda hiçbir kuşku kalmamıştı. Öte yandan, Kongre'nin 1.760 delegesi Küba içi ve dışındaki son derece önemli olaylardan hiç etkilenmişe benzemiyordu. Dışardaki altüst oluştan etkilenmemişlerdi ve içerde uyguladıkları kemer sıkma politikaları hakkında herhangi bir kuşkuya sahip değillerdi. Bütün önerilerin oybirliği ile kabul edildiği toplantıda hiçbir çekince veya tereddüt ifade edilmedi. Yeniden adaylığını koymayan 12 Politbüro üyesinin yerine Castro'ya koşulsuz destek veren daha genç üyeler geçti. Bunların çoğu ordudan geliyordu.

Anlaşma ve dayanışma söylemine rağmen, Küba Komünist Partisi'nin egemenliğinin ve ulusal ekonomik kurtuluş programının zorla yürütüleceği açıktı. Kamuya açık bir tartışma veya muhalefete izin verilemezdi. Tecrit edilmiş bir devlet kapitalizminin ayakta kalmasının koşullarını tartışmayı reddetmenin gerekçesi ise emperyalizmin tehdidiydi.

Emperyalizmin amacının sömürünün koşullarını iyileştirmek değil, direnişi yoketmek olduğunu kimse yadsımaz. Kuzey Amerika'daki sağcıların bir kesimi Miami lobisinin Castro'yu devirmek için

derhal işgal talebini destekliyor. Birkaç hafta önce 3 kişi böyle bir girişim nedeniyle tutuklandı; bir tanesi idam edildi. Bu şahısların girişiminin resmen desteklendiğine ilişkin hiçbir veri olmasa da, ABD görevlilerinin onları aktif olarak engellemedikleri de açık. Ancak sağın fosilleşmiş temsilcileri bile bu tür bir askeri eylemin ters etki yapacağının farkında olmalılar. Amerikan ekonomik gücünün sistematik olarak kullanılması ile işgal tehdidinin bileşimi onlar için daha etkin bir politika. Ayrıca kıta çapında muhalefet hareketlerini ateşleme riski de taşımıyor. ABD bu arada düğümü sıkıyor. ABD'de yaşayan Küba'lıların Küba'ya para göndermeleri zorlaştırıldığından gönderilen para yarıya indi. Küba ile iş yapan firmalar sistematik olarak Kuzey Amerika limanlarından dışlanıyorlar. Yakınlarda ABD hükümeti Küba'ya balık avı için geziler düzenleyen bir şahıs hakkında ambargoyu deldiği için soruşturma açtırdı. Ancak bütün bunlar, ABD'nin ticaret ambargosu ve bütün uluslararası finans kurumlarında veto hakkını kullanmasının yanında önemsiz kalır.

Bunlara yanıt olarak Küba, işgal beklentisi gerekçesiyle, nüfusun %15'ini halk milisleri olarak seferber etti. Bunun pratik anlamı, nüfusun önemli bir kısmının. devlet ne amaç için gerekli görürse, hızla askeri kumandanın emrine sokulabilceği. Ekonominin ve toplumun artan militarizasyonu ve ekonomik nedenlerle içerde bir kuşatma halinin uygulanması halinde milisler daha ziyade iç politikayla ilgili bir rol oynayabilirler. Elbette ABD'ye karşı duyulan düşmanlık hala Küba işçilerinin önemli bir kısmını sefereber edebilir. ABD'nin kurtarıcı edasıyla ortaya çıkması inandırıcılığı olmayan bir senaryo. ABD'nin de bütçe açığı var. Hem ABD'de yaşayan Kübalılar ABD'de hayatın gerçeklerini tanırken Küba'da da insanlar gelişmiş kapitalizmin nimetlerinden yararlanan insanların nasıl sokaklarda yattığını izliyorlar. Castro'nun devrilmesinin derhal önemli ölçüde yardım ve kredi akışına yolaçacağı fikri, Doğu Avrupa ve özellikle Nikaragua deneyimlerinden sonra hiç de inandırıcı değil. Nikaragua'da Sandinista'ların 1990'da yenilmesinin ardından beklenen büyük çaplı ekonomik yardım hiçbir zaman gerçekleşmedi. Küba bürokrasisi pazar arayışı içinde Latin Amerika'ya yöneldi. Bağlantısızlar Bloğunun yeni bir türünün kendisine müttefikler, nüfuz ve dünya çapında güç kazandıracağım düşünüyordu. Fakat sözkonusu dev-

letlerin paylaştığı tek şey ağır borç ödeme koşullarına karşı ortak direnişleri. Bunun dışında Küba da dahil hepsi, sömürünün en uygun koşullarını sağlayarak yatırım çekmek için birbiriyle rekabet eden sermayeler. Küba'nın bir şekilde kendi "sosyalist" koşullarını dünya kapitalizminin işleyişine empoze edebileceği fikri hem saçma, hem de tehlikeli. Küba, bulabildiği her yerde kendine müttefikler arıyor[67].

Castro devrilecek mi? Castro sarsılmaz bir konumda görünüyor. Muhalif grupların örgütlenmesi ise son derece yavaş. Ancak aynı şeyler, devrilmelerinden haftalar, hatta günler önce Doğu Avrupa liderleri için de söylenebilirdi. Dağınık olmakla beraber muhalefet mevcut. Hristiyan Demokratlar Criterio Alternativo'yu desteklerken Amor isimli (sözcük anlamı aşk, Rejime Muhalif Marti Derneği'nin kısaltılmışı) yeni bir grup orduda ve devlet aygıtı içinde hücreleri olduğunu iddia ediyor. İnsan haklarını savunan liberaller Miami'deki "diyalog yanlısı" dostlarıyla buluşarak acilen seçim talep ediyorlar. Parti içerisinde çok az muhalif ses var. Bunlardan en tanınmışı kısa süre önce temkinli bir dille diğer partilere de izin verilebileceğini ima eden Carloso Aldana; ancak o da kamuoyu karşısında Castro'yu tümüyle destekliyor.

İşçi sınıfı açısından Castro'nun ayakta kalıp kalmayacağı temel sorun değil. Yönetici kim olursa olsun, işçiler için acil sorun dünya pazarının onlara dayattığı yoksunluklara karşı kendilerini en iyi şekilde nasıl koruyacakları. Çünkü hem Castro, hem onun yerine geçmeye aday olanlar aynı önceliklerle hareket ediyorlar: ulusal ekonominin dünya sistemi içinde ayakta kalması. Dolayısıyla, Castro'nun alternatifi piyasanın önceliklerini temsil etmek isteyen şu ya da bu partinin lideri olamaz. Egemen sınıfın öncelikleri aynı kaldığı taktirde bir seçim sistemi gerçek demokrasiyi getiremez. Küba'nın sosyalistler açısından neden böylesine önemli bir simge haline geldiği sorusunun cevabı gelecek için beslenebilecek umutların da kaynağını oluşturuyor. Küba işçi sınıfı mevcut durumu 30 yıldan fazla süredir devam ettiriyor. Bunun Castro rejiminin sahip olduğu sürekli ve kendiliğinden bir desteğin sonucu olduğunu düşünmek saflık olur. Öyle olsaydı, bu kadar gelişkin bir baskı aygıtına, bütün eleştiri ve hoşnutsuzlukların böylesine mutlak ve katı bir şekilde

yasaklanmasına ihtiyaç duyulmazdı. Ancak öte yandan Küba işçi sınıfı anti-emperyalist bir mücadele tarihine sahip. Castro ne kadar istismar etmiş de olsa, bu köklü bir gelenek. Bu geleneğin sağladığı çerçeve içinde devrimci sosyalist fikirler kök salabilir.

Küba bu geleneği simgeleştirdi ve temsil etti. Küba aynı zamanda ulusal alanla sınırlı olan ve bizzat kendisini yaratan dünya sistemini, dünya çapındaki gücü ile değiştirebilecek olan sınıfı görmezden gelen bir değişim stratejisinin sonuçlarını da gösterdi. Küba bir yandan emperyalizmin zayıflıklarını göstererek tamamen farklı bir dünya umudu yarattı. Öte yandan bir ulusal kalkınma stratejisinin bu umudu gerçeğe dönüştürecek yeteneğe sahip olmadığını gösterdi. Stalinizimin çöküşünün ardından ulusal kurtuluş mücadelelerinin nasıl işçi iktidarı için, sosyalizm için mücadelelere dönüştürülebileceği sorunu bir kez daha gündemde. Küba'da olanların anlaşılması ve Küba gerçekliğinin dürüst bir muhasebesi, yeni bir işçi hareketinin inşasında en önemli silahlarımızdan biri olacaktır.

Dipnotlar

1. Bkz. J Habel, *International Viewpoint* (29 Nisan 1991) s. 15-18
2. Bkz H Thomas, *Cuba or the Pursuit of Freedom* (Londra, 1971), (standart sağcı bir inceleme ancak bol miktarda ayrıntı içeriyor); L H Jenks, *Our Cuban Colony* (New York, 1928) ve J Le Riverend, *Historia Economica de Cuba* (Barcelona, 1974).
3. Bkz *The World Sugar Economy in Figures* (UN-FAO, 1961)
4. C Beals, *The Crime of Cuba* (Philedelphia & Londra, 1933) s. 84.
5. Bkz F Mires, *Las Revoluciones Sociales en America Latina* (Mexico, 1988) s. 283. Ayrıca J O'Connor, *Origins of Socialism in Cuba* (Ithaca, 1970) 2. bölüm.
6. Bu dönem için genel olarak bkz S Farber, *Revolution and Reaction in Cuba 1933-1960* (Middletown, 1976). Bkz L Aguilar, Cuba 1933: *Prologue to Revolution* (New York, 1974).
7. D L Raby, *The Cuban Pre-revolution of 1933* (University of Glasgow, *Institute of Latin American Studies Occasional Paper 18*, 1975), s. 18.
8. age, s. 16
9. Küba Komünist Partisi'nin tarihi için bkz J O'Connor, age, K S Karol, *Guerillas in Power* (Londra, 1971) ve H M Enzensberger'in Küba Komünist Partisi üzerine makaleleri, *Raids and Reconstructions* (Londra, 1976) içinde.
10. K S Karol, age, s. 85-86.
11. O dünyanın tasviri için bkz G Cabrera *Infante, Three Trapped Tigers*.

12. F Mires, age, s. 296.
13. age, s. 312.
14. F Castro, *Ilistory Will Absolve Me* (Londra, 1967).
15. Tony Cliff, *"Permanent Revolution" International Socialism*, 61 içinde, s. 22.
16. age.
17. Bkz C Barker, *Revoltionary Rehearsals*, Giriş bölümü (Londra, 1987).
18. T Cliff, age, s. 27.
19. age.
20. age, s. 28.
21. Tarım reformu programı üzerine bkz R Dumont, *Cuba: Socialism and Development* (New York, 1970). Ayrıca J O'Connor, age, 5. bölüm.
22. age, s. 27-57.
23. Bkz P Brenner, *From Confrontation to Negotiation: US Relations with Cuba* (Boulder/Londra, 1988). Daha geniş anlamda bkz J Pearce, *Under the Eagle* (Londra, 1982).
24. Bkz M Morley, *Imperial State and Revolution: The US and Cuba 1952-1986* (Cambridge, 1987). Ayrıca G Philips, *The Military in South American Politics* (Londra, 1985).
25. Bkz L Huberman ve P Sweezy, *Cuba: Anatomy of a Revolution* (New York, 1960), s. 155-157. Ayrıca bkz C Wright Mills, *Listen Yankee* (New York, 1960).
26. Bkz J Gerassi'nin derlemesi içinde Guevara'nın *"Our Industrial Tasks"*, *Venceremos: Speeches and Writings of Che Guevara* (Londra, 1968), s. 275-293.
27. J Habel'in önemli kitabı, *Cuba: The Revolution in Peril* (Londra, 1991) önsözünde.
28. Füze Krizi için bkz K S Karol, age, s. 249-270. Ayrıca bkz N Miller, *Soviet Relations with Latin America 1959-1987* (Cambridge, 1989), s. 58-90.
29. Küba Komünist Partisi genel sekreterliği yapmış olan Anibal Escalante ve küçük hizbinin yargılanıp hapsedilmesi ilişkilerde gerginlik yarattı ve Castro'ya siyasi bağımsızlığını ifade etme fırsatı verdi. Ancak, bu olay asıl sürecin içinde önemsiz

bir gösteriydi. Asıl olan Komünist Partisi ile uzlaşmaydı.

30. J Gerrasi'nin adı geçen derlemesinde s. 536-553. Ayrıca bkz B Silverman'ın derlediği, *Man and Socialism in Cuba: The Great Debate* (New York, 1971) ve B E Evans, *The Moral Versus Incentives Controversy* (Univerity of Pittsburgh, doktora tezi, 1973).
31. Bkz N Harris, *The Mandate of Heaven* (Londra, 1978), s. 48-59.
32. J Gerassi'nın adı geçen derlemesinde "*Our Industrial Tasks*", s. 288.
33. Fidel: *A Critical Portrait* adlı kitabında (Londra, 1987) T Szulc bu sorunu irdelemeye çalışır, fakat sonunda bir cevap veremez. Ayrıca, bkz M. Lowy, *The Marxism of Che Guevara* (Londra, 1973).
34. Örneğin, 1965 Şubat'ında Che Rus dış siyasetini eleştirir ve "sosyalist ülkeler emperyalist sömürünün bir ölçüde yardakçısıdırlar" der. Bkz T Szulc, age, s. 494.
35. Örneğin, J Stubbs'ın *Cuba the Test of Time* adlı Castro hayranı kitabı Castro'nun Küba tarihinde ortaya çıkan bir dizi Don Kişot türü kişilikten biri olduğunu önerir. Bu, kişinin tarihteki rolü hakkında yeterli bir yaklaşım olmasa gerek!
36. Fransız yazarı R Debray Fidel'le sık sık görüşebiliyordu ve *Revolution in the Revolution* adlı kitabı (Londra, 1968) Che'nin görüşlerinin çok okunan bir ifadesiydi. Debray daha sonra Bolivya'da göz altına alınıp tutuklandı. Serbest bırakıldıktan sonra Salvador Allende ile bir mülakat yapıp aslen kendi geçmişini inkar eden Critique of Arms kitabını yazdı. 1981'de Fransa cumhurbaşkam Mitterand'ın siyasi danışmanı oldu.
37. Genel olarak işçi sınıfının büyümesi hakkında bkz J Pearce, *Trade Unions in America* (Londra, 1983). Bundan başka bu dönemde işçi sınıfı hareketi hakkında sistematik çalışmaların yokluğu sol içinde sosyalizm dışı görüşlerin yaygınlığını kanıtlıyor. Allende'nin Unidad Popular hükümetini iktidara getiren işçi sınıfı militanlığının yaşandığı

Şili, ve 1969'da işçi sınıfının kısa bir süre için iktidarı ele geçirdiği Cordoba ile Rosario'da yaşanan olağandışı olayların çok zaman tarihsel tartışmalarda ancak birer dipnot oldukları Arjantin bu bağlamda özellikle önemli.

38. Bkz C Mesa-Lago *Revolutionary Change in Cuba* (Pittsburgh, 1971) C Mesa-Lago *'Economic policies and growth'* adlı makalesi.
39. J Stubbs, op cit.
40. Büyük Saldırı'ya kadar olan Küba tarımı hakkında bkz R Dumont, *Cuba:Socialism and Development* (New York, 1970)
41. Bu konuda bkz *International Socialism*, Sayı 21 (Sonbahar 1983) deki P. Binns'in *'Popular power in Cuba'* adlı makalesi, s. 135-144. Bu ilişkinin resmi görüşü için bkz M Haernecker, *Cuba: Dictatorship or Democracy?* (Westport, 1980).
42. Sayılar P Binns ve M Gonzalez'in *Cuba, Castro and Socialism* (Londra 1983), s. 26 adlı kitabından alınmıştır. Genel olarak bkz F Martinez Heredia'nın *Latin American Perspectives*, 18/2, sayı 69 (İlkbahar 1991)'deki *'Cuban socialism'* adlı makalesi.
43. 'ihtilalin kurumsallaştırılması' deyimi genellikle yorumcular tarafından kullanılır - bkz örnek olarak J Stubbs, op cit.
44. Bkz C Mesa-Lago, *Cuba in the 70's*, (derleme) op cit, s. 26-28.
45. Bkz M A Figueras'ın *Latin American Perspectives*, 18/2, sayı 69, s.72-94'deki *'Structural changes in the Cuban economy'* adlı makalesi.
46. J Stubbs, op cit, s. 65'den alıntı.
47. Özellikle, 1970'de *Fidel'e Mektup*'unda Castro'yu çizgisini değiştirmekle suçlayan Venezuala'lı gerilla lideri D Bravo. Castro'nun Velasco hükümetiyle yakınlaşmasından doğrudan zarar gören diğerleri gibi Latin Amerika'nın en önemli Troçkist lideri olan Hugo Blanco'nun sorun üzerine çok az şey söylemesi şaşırtıcıdır - bkz H Blanco, Peru: *Land or Death*(New York, 1972).
48. Bkz M Gonzalez ve R Debray tarafından derlenen

Conversacion con Allende (Mexico, 1972)'deki M Gonzalez'in *'The Chilean October'* adlı makalesi. Önsözünde, Debray, yeni Küba politikasının çizgilerini açıklar ve onları savunur.

49. Angola'daki Küba müdahalesi için bkz A Zimbalist tarafından derlenen *Cuban Political Economy*(Boulder/Londra, 1988)'deki S Eckstein'ın *'Why Cuban internationalism?'* adlı makalesi. Ayrıca bkz J Habel, op cit, Bölüm 8. Yine bkz A Callinicos'un *International Socialism,* sayı 46 (İlkbahar 1990), s. 102-103'deki *'Can South Africa be reformed?'* adlı makalesi.
50. *International Herald Tribune* (15 Aralık 1988)'den alınmıştır.
51. Bkz S Eckstein, op cit. Ayrıca *International Viewpoint*(Mart 1989), s 10-13.
52. Bkz J Habel, op cit, Bölüm 5.
53. Bkz S Eckstein, op cit, s. 172.
54. N Miller, op cit, s. 115'den alıntı.
55. A Zimbalist age s.6'daki yine A Zimbalist'in *'Cuban Political Economy and Cubanology: an Overview'* adlı makalesi.
56. J Stubbs, op cit, s. 104-105.
57. L Geldof'un *Cubans* (Londra, 1991) adlı kitabında röportaj yapılan sürgündeki birçok Küba'lı buna tanık olmuştur, bkz s. 172. Kanıt çoktur - Eleştiride bulunan yazar ve sanatçılara karşı sistematik saldırılar istisnasız onların cinsel tercihlerine saldırı şeklinde olmuştur - önde gelen yazarlardan Pablo Armando Fernandez'in durumu bunlardan sadece bir tanesidir.
58. Bkz J Habel, op cit, Bölüm 2 ve özellikle s. 65.
59. Bütün dünyanın protestolarıyla karşılaşan Küba yönetimi şimdi birşeyler yapacağını söylemektedir - henüz somut bir şey yapılmadığı gibi durumun açık eleştirisi de yapılmadı. Buna karşılık Küba taraftarları, eşcinsellerin ömürboyu hapisle cezalandırıldığını itiraf etmeksizin, hemen AIDS'i kontrolde Küba'nın başarısından bahsetmeye başladılar.
60. Bkz J Habel, op cit, Bölüm 7.

61. J Habel, op cit, s. 205'den alıntı.
62. J Stubbs, op cit, s. 85. Fitzgerald, A Zimbalist age'deki *'Sovietisation of Cuba'* adlı yazısında, '1970 sonrasındaki Küba'daki değişimin yönünün
63. Örnek olarak bkz
64. Bkz M Benjamin, op cit.
65. *Voice* (1 Mayıs 1990), s. 21'deki M Cooper'ın raporu.
66. Otero *International Viewpoint,* 207 (27.Mayıs 1991), s.13'deki J Habel'in iki makalesinin ikincisinden alınmıştır.
67. Bu dönemde genel ekonomik durum için bkz J P Lopez'in *Journal of Interamerican Studies*, 33/2 (Yaz 1991), s. 83-119'daki *'Swimming Against the Tide'* adlı makalesi.